

HANS PÖÖGELMANN

(1875—1938)

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

DIPLOMITÖÖ

HANS PÖÖGELMANNI AJALOOLISED VAATED

Koostas:
HUGO JAANI p. JAANUS

Juhendaja prof.
H. MOOSBERG

NSV Liidu ajal. kat.
inv. nr. 1872

TARTU 1965

S I S U K O R D

E E S S Õ N A.....5

S I S E J U H A T U S.....7

H.P Ö Ö G E L M A N N NSV L I I D U
A J A L O O S T.....15

NSV liidu ajaloost Oktoobrirevolutsiooni-
eelsel ajajärgul.....16

Oktoobrirevolutsioonist.....27

Kodusõjast.....37

Uuest majanduspoliitikast.....45

H.P Ö Ö G E L M A N N E E S T I A J A-
L O O S T A A S T A I L 1917-1937.....54

Oktoobrirevolutsioonist Eestis.....54

Eesti kodanluse iseseisvuse taotlusest....63

Saksa okupatsioonist Eestis.....68

EESTI AJALOOST KODANLIKU DIKTATUURI
AJAJÄRGUL (aastad 192o-1937).....84

Eesti esimese Maailmasõja-järgse kriisi
aastail (192o-1924).....84.

Kapitalismi ajutisest,ebakindlast stabili-
satsioonist Eestis (1925-1928).....98

Majanduskriisist Eestis (1928-1934)...1o2

Fašistlikus diktatuurist Eestis.....111

L Õ P P S Õ N A.....126

K a s u t a t u d k i r j a n d u s.....129

R E S Ü M E E (vene keelne).....133

E E S S Õ N A

Käesolevas diplomitöös on püütud analüüsida väljapaistva eesti kommunisti ja EKP juhtiva tegelase Hans P ö ö g e l m a n n i ajaloolisi vaateid.

H.Pöögelmann käsitles juba 19o5.-19o7.a.revolutsiooni ajal mitmes oma artiklis mõningaid Eesti ühiskonnaküsimusi historismi printsiibil. Nendega rajas ta ühtlasi teed Eesti ajalooküsimuste marksistlikule käsitlusele.

Põhiline osa H.Pöögelmanni ajalooteemalistest töödest on kirjutatud aastail 1918-1937. Nendes käsitleb ta Eesti,NSV Liidu ja rahvusvahelise töölisliikumise ajalooküsimusi. Valdav enamik sel perioodil kirjutatud H.Pöögelmanni töödest hõlmab Eesti ajaloosündmusi perioodil 1918-1937.

Antud diplomitöös on H.Pöögelmanni ajaloolisi vaateid analüüsitud kahe küsimuse - NSV Liidu ja Eesti ajaloo (1918-1937) - ulatuses. Viimane neist on k.o. töö põhiküsimuseks ja haarab tööst umbes kaks kolmandikku. Selline vahekord töö ülejäänud osaga on tingitud autori taotlusest selgitada eeskätt H.Pöögelmanni ajalooliste vaadete analüüsimisel Eesti ajalooküsimuste marksistliku käsitluse edasiarendamist tema poolt.

Töö kirjutamisel on allikmaterjaline kasutatud H.Pöögelmanni ajalooteemalisi raamatuid, brošüüre ja artikleid ning esitatakse järgnevalt tekstis. Nendest töödest esitatakse ka töös tsitaate, mis iseloomustavad võib olla kõige paremini H.Pöögelmanni ajaloolisi vaateid, kui seda suudaks nende refereerimisega edasi anda.

Töö sissejuhatavas osas, milles on väga lühidalt esitatud H.Pöögelmanni tegevus ja ajalooliste vaadete kujunemine, on lähtutud prof.H.Moosbergi sellesisulistest töödest.

H.Pöögelmanni tööd on väga sisutihedad ning seetõttu on suudetud k.o. töös ainult osa sellest edasianda, kuid ka selle alusel on võimalik jälgida tema ajaloolisi vaateid ning nendest järeldusi ja üldistusi teha.

S I S S E J U H A T U S

Väljapaistev eesti kommunist Hans PÖÖGELMANN oli üks esimestest,kes rajas teed Eesti ajalooteaduse marksistlikule suunale juba Oktoobrirevolutsiooni-eelsel ajajärgul. Tema ajaloo-alase tegvuse kõrgperioodiks on aga aastad 1918-1937.

H.Pöögelmanni tegevust ajaloolasena on käesoleva ajani Nõukogude Eesti ajalooteaduses kõige ulatuslikumalt käsitlenud prof.H.Moosberg kahes artiklis: "H.Pöögelmann 19o5.-19o7.a.revolutsióonis"[1] ja "Eesti revolutsioonilise liikumise ajaloo uurimisest NSV Liidus aastail 1918-1937"[2]

Veel on käsitlenud H.Pöögelmanni ajaloo-alast tegevust ajal.kand.K.Laigna artiklis "H.Pöögelmann ajaloolasena".[3] Küsimust selles artiklis on valvalgustatud kõige üldisemalt.Ka esineb seal ekslikke seisukohti,millele on tähelepanu juhitud ülalnimetatud prof.H.Moosbergi artiklites.

H.Pöögelmann sündis 30.detsembril 1875.a. Vil-

---

1 TRÜ Toimetised,vihik nr.87,Tartu,196o.

2 TRÜ Toimetised,vihik nr.143,Tartu,1961.

3 Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, Ühiskonnateaduste sari,1958,nr.3.

jandimaal Aidu vallas väiketalupidaja perekonnas. 1892.a. lõpetas H.Pöögelmann Eesti Aleksandrikooli Põltsamaal. Nagu ta ise mainis,omandas ta selles koolis peale hariduse ka "tugeva portsioni rahvuslust (isamaa-armastus) , püüde joomise vastu võidelda,tahte salmisid taguda (osalt kooliõpetaja-luuletaja J.Tamme mõjul) ja tugeva usuvastase vaimu." [1]

Aastail 19o1-19o3 töötas H.Pöögelmann Tallinnas ajalehe "T e a t a j a " toimetuses. Sama ajalehe toimetuses töötasid ka E.Vilde ja O. Münther,kes avaldasid soodsat mõju H.Pöögelmanni maailmavaate arenemisele marksistliku maailmavaate suusuunas.[2] Sellest annab tunnistust ka H.Pöögelmanni esimene ulatuslikum ajalooteemaline artikkel "Pildid Tallinna minevikust" , mis avaldati ajalehes "T e a t a j a". [3] Nii toob ta nimetatud artiklis

---

1 Revolutsiooni lipukandjad, I , Tallinn,1962, lk. 118.

2 H. M o o s b e r g, H.Pöögelmann 19o5.-19o7.a. revolutsioonis, lk. 149.

3 " T e a t a j a " nr.1o7,28o,281,19.mail, 17., 18., 3o,. 31. detsembril 19o4.

esile vastuolud ja klassivõitluse eesti ühiskonnas ning mõistab hukka balti sakslaste majandus- ja kultuuripoliitika Eestis kui Saksa kolóniaalpoliitika avalduse. H.Pöögelmanni ajaloovaated nimetatud artiklis olid täielikult vastandlikud tol ajal valitsevaile balti saksa ning eestikodanlike ajaloolaste vaadetele Eesti ajaloo küsimustes.

19o3.a. sõitis H.Pöögelmann Saksamaale ja astus õppima Leipzigi Kaubandusinstituuti. Kui H.Pöögelmann Tallinnast lahkus,siis oli tal, nagu ta ise hiljem märkis, veel üsnagi "puudulik arusaamine " ühiskonna probleemidest ning töölisliikumine "seitsme pitseriga raamatuks."[1]

Õppimise ajal Leipzigi Kaubandus Instituudis püüdis ta saada vastuseid ka teda huvitanud sotsiaalsetele ning poliitilistele probleemidele .

Nii kuulas ta peale õppimise Kaubandusinstituudis veel vabakuulajana filosoofia,filoloogia,õigusteatuse,sotsiaalse hügeeni jt. loengud Leipzigi Ülikoolis[2]

---

1 H. P ö ö g e l m a n n, Ajaleht kui agiteerija , "U u s I l m " nr.5o, 12.detsembril 1913 , New York.

2 H.M o o s b e r g, H.Pöögelmann 19o5.-19o7.a. revolutsioonis,lk.152.

H.Pöögelmannile avaldas suurt mõju Saksa töölisliikumine. Ta viibis sageli tööliskoosolekuil ning kuulas töölisklubides diskussioone aktuaalsetest töölisliikumise küsimustest. Samuti avaldas H.Pöögelmannile mõju Saksa sotsiaaldemokraatlik ajakirjandus, eeskätt ajakiri "Leipziger Volkszeitung". H.Pöögelmann ütleb nimetatud ajalehe kohta,et see pani tema "terve mõtteilma,mis senini väikese Eesti isamaalsuse tapuaja nurgas vaikselt enese üle rõõmu tundnud,põhjani käärima."[1] Ka uuris H.Pöögelmann iseseisvalt K.Marxi, F.Engelsi ja G.Plehhanovi teoreetilisi töid ning ka kõike, "Mis...sotsialismuse vastast,Marxi õpetuse arvustamisest kätte puutus."[2]

Lõpetanud 19o5.a. Leipzigi Kaubandusinstituudi, tuleb H.Pöögelmann Tallinna tagasi.Siin astub ta bolševike Tallinna organisatsiooni liikmeks ning võtab selle esiridades aktiivselt osa 19o5,-19o7.a. revolutsioonist.

19o5.-19o7.a. revoltsiooni ajal kirjutab H.Pöögelmann rea poliitilisi artikleid. Mitmes artiklis käsitleb ta Eesti ühiskonnaküsimusi historismi printsiibil ning ajaloolise materialismi seisukohtadelt.

---

1 H. P ö ö g e l m a n n, Ajaleht kui agiteerija.

2 Sealsamas.

H.Pöögelmanni sellistest artiklitest tuleb nimetada näiteks "Mis Jaan Tõnisson sotsiaaldemokraatiast arvab"[1], "Poliitilised parteid ja klassivõitlus"[2] jt.. H.Pöögelmanni artiklid tähistavad marksismi ideede leviku algust eesti ajalooteaduses ajalooküsimuste käsitlemisel.

Pärast 1905.-1917.a. revolutsiooni on H.Pöögelmann tsaarivalitsuse poolt määratuna asumisel, põgeneb sealt ning elab ja töötab seejärel suurema osa ajast kuni veebruari revolustiooni Ameerika ühendriikides, kus toimetab New Yorgis ilmuvat pahempoolset eesti ajalehte "U u s I l m".

Bolševike Tallinna organisatsiooni kutsel saabub H.Pöögelmann tagasi Eestisse ning võtab aktiivselt osa Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamisest ning läbiviimisest. Seoses Saksa okupatsiooniga oli H.Pöögelmann sunnitud Eestist lahkuma. Ta asus elama Petrogradi, kus elas ja töötas kuni 1937.a.-ni.

H.Pöögelmanni elu Oktoobrirevolutsiooni-järgsel perioodil oli väga tööderohke. Ta võttis osa III Internatsionaali asutamiskongressist (1919) Kommunistliku Partei Eesti organisatsiooni esindajana ning oli Kominterni Täitevkomitee liige. Alates 1920.a.

---

1 "Elu ja võitlus ", (artiklite kogumik), Peterburi 1907.

2 Sealsamas.

oli H.Pöögelmann EKP Keskkomitee liige,toimetas NSV Liidus ilmuvaid eesti keelseid ajakirju : "Klassivõitlus" (1919-1936) , " Oras "(1923 -1927), "Leegid" (1927-1935), "Kommunismi Teel" (1935-1937) ning alates 1925.a. ajalehte "E d a s i". Peale selle töötas ta veel Lääne Vähemusrahvuste Kommunistliku Ülikooli Lenigradi osakonnas õppejõuna ning oli hiljem A.Herzeni nim. Pedagoogilise Instituudis professoriks.

Rohke ameti-ja ühiskondliku töö kõrval pühendus H.Pöögelmann ka ajalooküsimuste käsitlemisele.Nii organiseeris ta koostöös J.Anveldiga Eesti revolutsiooniajaloo materjalide kogumist ning läbitöötamist. H.Pöögelmann oli EKP Ajalookomisjoni liige ning võttis osa selle poolt avaldatud kogumike "EKP KK Ajalookomisjoni Toimetused nr.1"(1926) ja "Proletaarne Revolutsioon Eestis " toimetamisest.[1] "EKP KK Ajalookomisjoni Toimetused" sissejuhatuses märgib H.Pöögelmann vajadust Eesti proletariaadi ajaloo koostamise vajadust ning toonitab seda,et ajaloo uurimisel ei tohi mineviku sündmusi oleviku mõõdupuuga.

H.Pöögelmann kirjutas ka ise rida töid revolutsiooniajaloo teemadel. Nii avaldas ta 1928.a.artik-

---

1 H.M o o s b e r g , Eesti revolutsioonilise liikumise ajaloo uurimisest NSV Liidus aastail 1917-1937.

li "Veebruarirevolutsioon Tallinnas"[1] ja raamatu "Klassivõitluse ajalugu"[2]. 1933.a. ilmus temalt artikkel "Eesti tööliste liikumise alg-aegult"[3] ja raamat "Enamlus ja vähemlus Eestis"[4]. Viimati nimetatud raamatus käsitleb H.Pöögelmann Eesti sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni ajalooküsimusi, seejuures ümberlükates J.Paldvadre ja V.Vööl-manni väärad seisukohad selles küsimuses.

H.Pöögelmann käsitles ka rahvusvahelise revolutsioonilise töölisliikumise ajalooküsimusi.[5] Nii avaldas ta monograafilised artiklid K.Marxi, F.Engelsi ja teiste väljapaistvate rahvusvahelise töölisliikumise juhtide kohta.[6]

Mitmes artiklis käsitleb H.Pöögelmann esimese, teise ja kolamnda internatsioonaali tegevust ja ajalooküsimusi.[7] H.Pöögelmann, nagu juba eelpool nimetatud,

---

1 "Proletaarne Revolutsioon Eestis" 1928, nr.4.

2 Leningrad, 1928.

3 "Proletaarne Revolutsioon Eestis" 1933, nr.14.

4 Leningrad, 1933.

5 Pariisi Kommuna 5o. aastapäevaks, Peterburi, 1922.

6 Karl Marxi mälestuseks, Peterburis, 1918.
Frierich Engels, "Klassivõitlus" 192o, nr.6-11.
Ferdinand Lasalle, "Klassivõitlus" 1925, nr.54-55.
Vilhelm Liebknecht, "Klassivõitlus" 1925, nr.6-8.

7 Revolutsiooni majanduslised tagatised, "Klassivõitlus" 192o, nr.6-11.
Elav surnukeha, "Klassivõitlus" 1919, nr.1o.
Näokatted maha, "Klassivõitlus" 1931, nr, 135-136.

oli III Internatsionaali Täitevkomitee liige. Ses suhtes on väga huvitavad tema mälestused Kommunistliku Interhatsionaali asutamise ja tegevuse kohta.[1] Kõigist H.Pöögelmanni artiklitest rahvusvahelise töölisliikumise kohta läbib punase joonena veendumus sotsialistliku revolutsiooni paratamatusest ning võidust.[2]

Peale loetletud küsimuste käsitles H.Pöögelmann veel NSV Liidu ja Eesti ajalooküsimusi (1917-1937) .H.Pöögelmanni ajaloovaateid nendes küsimustes käsitletatakse järgnevates peatükkides.

---

1 Mälestusi Kominterni asutamise kongressilt, "Klassivõitlus" 1934, nr.2 lk.18-29.
Kaks teed, sealsamas,lk. 12-18.
Kommunistlise Intenatsionaali 2.kongress, "Klassivõitlus", 192o,nr.6-11.

2 Marksismi võltsijate vastu, "Klassivõitlus"1928, nr.94-95.
Revolutsiooni käänuteed ja õige põhijoon,"Klassivõitlus" 1919,nr.9. jt.

H. PÖÖGELMANN NSV LIIDU AJALOOST

H.Pöögelmann käsitles NSV Liidu ajaloost eelkõige neid küsimusi,mis on seotud NLKP ajalooga. Nii on tema töödes,milledes on käsitlemist leidnud NSV Liidu ajalooküsimused, põhiteemadena revolutsiooniajaloo ning NSV Liidus sotsialismi ehitamise teema. Teisi NSV Liidu ajalooküsimusi käsitleb H.Pöögelmann ainult niivõrd - kuipalju nad on seotud nimetatud põhiteemadega.

H.Pöögelmanni ajalooteemaliseks tööks,milles on kõige ulatuslikumalt valgustatud NSV Liidu ajalooküsimusi, on raamat "Klaasivõitluse ajalugu." Nimetatud raamatu kirjutas ta Rahvahariidesekomissariaadi programmi järgi ja nagu pealkirigi viitab, oli ta mõeldud õppekirjandusena NLKP ajaloost.[1]

Peale nimetatud raamatu käsitles H.Pöögel-

---

1 H. P ö ö g e l m a n n, Kirjandusest,"Klassivõitlus",1932,, nr.145-146.

mann revolutsiooni ning NSV Liidus sotsialismi ehitamise küsimusi mitmes artiklis.

NSV L i i d u a j a l o o s t O k t o o b r i-r e v o l u t s i o o n i-e e l s e l a j a j ä r-g u l.

H.Pöögelmanni ajaloovaated Oktoobrirevolutsiooni-eelse ajajärgu ajalooküsimustes on järgnevalt käsitletud tema raamatu "Klassivõitluse ajalugu" järgi.

Lähtudes NLKP ajaloo ajaloolistest piiridest , alustab H.Pöögelmann Oktoobrirevolutsiooni-eelse ajajärgu käsitlemist XIX sajandi teisest poolest. Nimetatud ajajärgu jaotab ta: "Revolutsiooni eelaeg Venemaal" (19.saj.), "1905.a." (1900-1907),"Tagurluse ja uue tõusu ajajärk" (1908-1914).

Oktoobrirevolutsioonist algab uus ajajärk NSV Liidu ajaloos.H.Pöögelmann liidab Oktoobrirevolutsiooni ajajärku ka esimese Maailmasõja etapi.

"Revolutsiooni eelaeg"hõlmab H. Pöögelmanni käsitluses järgmisi ajalooküsimusi: Venemaa majanduslik areng, narodniklus, esimesed töölisorganisatsioonid Venemaal, G.Plehhanov ja "Töö Vabastuse" rühm,marksismi levinemine Venemaal,V.I.Lenini revolut-

sioonilise tegevuse algus ja Venemaa Sotsiaal-Demokraatliku Töölis Partei loomine. [1]

Tõukena,mis hoogustas tööstuskapitalismi arengut Venemaal, näitab H.Pöögelmann neid tingimusi, mis kujunesid Venemaa majanduses seoses tema osavõtuga Napoleoni poolt organiseeritud Inglismaavastasest kontinentaalblokaadist. Selle tagajärjel lakkas Inglismaalt tööstuskaupade sissevedu ja kuivõrd teistele Euroopa maadele "tööstussaadusi välja vedada ei olnud,siis tuli Venemaal enesel neid valmistama hakata." [2] Ka tsaarivalitsus,nagu H.Pöögelmann edasi näitab, astus rida majanduspoliitilisi samme kodumaise tööstuse arendamiseks.

Kapitalismi arenguga Venemaal seostab H.Pöögelmann 1861.a. talurahva reformi läbiviimise.Kapitalismi areng nõudis talupoegade vabastamist pärisorjusest, et nad "täitsa vabalt oma tööjõudu turul müüa võiksid."[3]

1861.a. vabastati talurahvas Venemaal pärisorjusest, mis " küll talurahvale vabadust ei toonud.", kuid andis tuegeva "tõuke rahamajanduse edenemisele ja seega uuele tööstuse tõusule."[4]

Koos kapitalismi arenemisega Venemaal näitab

---

1 Klassivõitluse ajalugu ,lk.8.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

4 Sealsamas,lk.9.

H.Pöögelmann väikekodanluse kui ühiskonna kihi arvulist kasvu ning osatähtsuse suurenemist ühiskonnas. Koos sellega kujunevad ka väikekodanlikud revolutsioonilised ideed, mille kandjaks olid väikekodanlusest põlvnevad haritlased. Väikekokodanlus vihkas kehtivat korda ning kapitalismi, mis " nende arvates sisuliselt feodaalsest kaugele lahku ei läinud".[1] Kapitalistliku korra vastandiks pidasid nad talurahvast, kelle majandus veel kogukondlikule maavaldusele tugines. Selles kogukondlikus maaomandis nägid väikekodanluse ideoloogid "sotsialistlist aluspõhja." Väikekodanlik haritlaskiht nägi oma ülesannet " talurahva ja teiste kehvade ning rõhutud kihtide organiseerimises ja juhtimises." Sellistes ajaloolistes tingimustes "tekkiski väikekodanline utoopoline sotsialism... Algkujul olid siin olemas juba kõik pärastised väikekodanlised ja isegi liberaal-kodanlised voolud - anarhismist kuni vähemluse ja es-eride seisukohani."[2]

Väikekodanliku klassipäritoluga (klassijuurtega) seob H.Pöögelmann kaks selle aja sotsialist-

---

1 "Klassivõitluse ajalugu" ,lk.lo.

2 Sealsamas.

like õpetuste eksivaadet - isiku osa ajaloos ülehindamise ning poliitilise võitluse eitamise,mis "põhines arvamisel,et sotsialismi saab majanduslisel arenemise teel teostada."[1]

Käsitledes nadrodniklikust ning tuues esile viimaste teoseetilised väärseisukohad revolutsioonilise võitluse küsimustes, näitab H.Pöögelmann ka nende ajaloolise koha. Nii märgib ta ,et oma isikliku väljaastumistega andsid nad kangelasliku eneseohverduse"eeskuju kõigile võitlejaile" ning äratasid "ka senini kõige rahulikumat und maganud kihtide tähelepanu ja juhtis selle nimelt poliitilise võitluse alale."[2]

Töölisliikumise algust näeb H.Pöögelmann 19.saj. keskpaigust algavat,mille tõenduseks ta peab 1845.a. streigivastast seadust. Töölisliikumise tekkepõhjusena esitab H.Pöögelmann kapitalistliku kurnamise ning tsarisliku poliitilise rõhumise, seega ühiskonna põhivastuolu - vastuolu kapitali ja töö vahel.

Järgnevas töölisliikumisest tõstab H.Pöögelmann esile "Lõuna Venemaa Töölisühingu" ja "Põhja-Venemaa Töölisühingu" kui uue etapi revolutsioonilises töölisliikumises. See väljendus narodniklikest ideedest töölisliikumises vabanemises ning sotsiaaldemo-

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.lo.

2 Sealsamas,lk.ll.

kraatia teele asumist.

Järgmise etapina Vene töölisliikumises näitab H.Pöögelmann G.Plehhanovi ja "Töö Vabastuse" rühma tegevust marksismi levitamisel Venemaal.Ka märgib ta ära rühma programmi,milles olid määratletud vene marksistide võitlusülesanded,tähtsuse.[1].

Vene revolutsioonilise töölisliikumise edasise hoogustumise seob H.Pöögelmann V.I.Lenini revolutsioonilise tegevuse alguse ning "Töö Vabastuse" rühma ja "Peterburi Võitlusliidu" koostööga. Revolutsioonilise töölisliikumise väljapaistvaks tähiseks oli VSDTP asutamiskongress ning viimase poolt välja antud "" manifest", mis määras ära "võitluse ideed ja sihi"[2]

19o5.-19o7.a. revolutsiooni eelduste teket näeb H.Pöögelmann k.o.sajandis alguses Venemaad haaranud majanduskriisis. Tuuesrea andmeid tööstustoodangu mahu vähenemise kohta, näitab H.Pöögelmann tööpuuduse kiiret kasvu Venemaal. Sellele lisandus "talurahva võimata vilets seisukord".[2] Ülemäärase kurnamise tagajärjel ei suutnud vene talupoeg korralikult põldu harida, põllumajanduses esinesid sagedased ikaldused ning kõige selle tagajärjel oli"maal ligi lo miljoni ülearust hinge;, see tegi talurahva seisukorra väljakannatamatuks,ning kii-

---

1 Klassivõitlus,lk.13-14

2 Sealsamas,lk.14.

rustas ühiskondlise mõõdapääsmata kriisi lähenemist."[1]

Käsitledes sajandi algul Venemaal toimunud streike,näitab H.Pöögelmann nende arvulist kasvu ning eriti nende pealetungihoogu,mis viisid kokkupõrkumisteni sõjaväega,"isegi barrikaadide ehitamiseni (Moskvas)",[2]

Vene- Jaapani sõda käsileb H.Pöögelmann kui mõlema riigi imperialistlike taotluste kokkupõrkumist Kaug-Idas. Ta kirjutab näiteks :" oli ju Korea ja Mandshuuria Jaapani tõusvale kapitalismile loomulik "tagamaa",kus ta oma kaupadele turu, oma kapitalidele ja üleliigsele rahvaarvule asu ja tegevuspaiga võis leida."[3] Vene tsaarivalitsus aga lootis sõjaga "ühe hoobiga kaks jänest tabada: Sise-Venemaa talurahvast rahustada ja Mandshuurias uut asumaad luua...kust tsaarivalitsus hiljem oleks oma piirisid edasi võinud laiendada."[4]

H.Pöögelmann selgitab,et kogu maa oli sõja vastu ja seetõttu tunti isegi kahjurõõmu tsaariarmee lüüasaamistest sõjarindel, " sest selles nähti tsaarivalitsuse aluste purunemist"[5]

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.17.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas,lk.18.
4 Sealsamas,lk.19.
5 Sealsamas.

H.Pöögelmann selgitab ka tsaarivalitsuse taktikat võitluses revolutsiooniliste meeleolude vastu riigis. Üheks taktikaks oli terror,teiseks taktikaks oli juhtida revolutsiooniline liikumine rahulikule majanduslikule pinnale valitsuse kontrolli all olevate töölisorganisatsioonide kaudu. Sellised organisatsioonid oli näiteks tsaari " salapolitsei agendi Zubaatovi"" ja "preesGaponi " organisatsiooni.[1]

9.jaanuaril organiseeris Gaponi poolt juhitav "Vene Vabrikutööliste ühing"" tööliste rongkäigu Talvepalee juurde tsaarile tööliste petetsiooni üleandmiseks. Tsaarivalitsus võttis tööliste rongkäigu vastu sõjaväega ning korraldas verise arvetesõienduse tööliste kallal. "Tuhat surnut ja haavatut." kirjutab H.Pöögelmann," jättis Peterburi proletariaat sel päeval platsidele ja uulitsatetele,kuid sai selle vastu õppetunni,mis teda hiljem aitas tsaarivalitsust purustada ...See õppetund on sedavõrd tähtis ja sügav,et 9.jaanuari -"verist pühapäeva"" -mitte asjata Venemaa tööliste liikumise pööripäevaks ei nimetata." [2]

Revolutsioonilise liikumise hoog kasvab järsult pärast 9.jaanuarit,mida ei suutnud takistada ka tsaarivalitsuse pettusepoliitika.[3]

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.2o.
2 Sealsamas.
3 Sealsams,lk.2i

19o5.-19o7.a. revolutsioonisündmustest käsitleb H.Pöögelmann revolutsioonilist liikumist 19o5.a. oktoobris, tsaari "manifesti" ning Moskva relvastatud ülestõusu. [1]

Selgitades 19o5.19o7.a. revolutsiooni lüüasaamise põjusi, näitab H.Pöögelmann siin tööliste ja talurahva liidu puudumist. "Talurahvas lootis duuma peale...Töölisklass oli revolutsioonis üksi jäänud ja - kaotas." [2]

H.Pöögelmann selgitab ka olukorda VSDTP-s 19o5.-19o7. aasta revolutsiooni ajal. "19o5. aastaks,kui revolutsioon uksele koputas,oli sots. dem. partei...kaheks lõhenenud.Lahkumineku põhijoon oli endine: missugust osa peab proletariaat eelseisvas revolutsioonis etendama." Selgitades edasi partei siseolukorda, argumenteerib H.Pöögelmann bolševike teoreetiliste ja taktikaliste vaadete objektiivsust ja vastavust revolutsiooni iseloomule.

Järgmises ajalooetapis "Tagurluse ajajärk ja uus tõus" käsitleb H.Pöögelmann Stolõpini reaktsiooni,revolutsioonilise liikumise hoo langust , uut majanduslikku ja revolutsioonilise liikumise tõusu,Leena sündmust ning bolševike ja menševike

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.22-24.

2 Sealsamas,lk.25.

lõplikku eraldumist.

Pärast töötavate hulkade kaotust 19o5.-19o7.a. revolutsioonis, teostas tsaarivalitsus pealetungi "kahel sihil: poliitiliselt vastast hävitades ja majandusliselt teatud kihte rahuldades." Vastase poliitilist hävitamist teostas tsaarivalutsus,nagu H.Pöögelmann seda esile toob, duumapoliitika kaudu. Nii oli valimissüsteem, mida tsaarivalitsus korduvalt muutis, korraldatud selliselt ,mis kindlustas tsaarivalitsusele ja tagurlikele ringkondadele poliitilise ülekaalu duumas. Majanduslikult teatud kihtide rahuldamine väljendus küla ümberkorraldamises ning maal tsaarivalitsusele ustava talurahva kihi, kulakluse, majanduslike aluste kindlustamises.[1]

Pärast revolutsiooni lüüasaamist rakendas tsaarivalitsus kõige ulatuslikumat terrorit linna ja maa töörahva vastu. See oli üheks põhjuseks,miks nõrgenes revolutsioonilise liikumise hoog Venemaal. Teise põhjusena näitab H.Pöögelmann likvitaatorlust ning otzovismi pVSDTP ridades ning revolutsiooniga kaasajooksnud kodanlike ja väikekodanlike elementide ühinemist tagurlusega. Esitades andmed aastate 19o5-1911 streigiliikumise kohta,märgib H.Pöögelmannn, et need " arvud näitavad,et päris soiku liikumine

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk. 35-36.

kunagi ei jäänud."[1]

Tagurluse aastate majandust käsitledes näitab H.Pöögelmann kapitali konsentratsiooni kiiret arengut ning pangakapitali tungimist tööstusesse ja kaubandusse Venemaal. Need kaks Venemaa majanduse arengujoont avaldasid mõju väliskaubanduse peale ja "üldse välispoliitika peale,mis ennast lähema ida turgude võitmise püüdes väljendama hakkas.[1]

Tagurluse aastail toimunud majanduslik elavnemine "andis ennast otsekohe ka ühiskondlises liikumises ja ühiskondliste vahekordade arenemises tunda." See väljendus talurahva rahutuste arvu alanemises, kuid streikide arv tööstuses hakkab tõusma, seejuures tõuseb ka poliitiliste streikide arv. [2]

Analüüsides põhjusi,mis kutsusid esile uue streiliikumise alates 1910.a. ,näitab H.Pöögelmann siin järgmisi asjaolusid: esiteks majanduslik tõus ,"mis tööliste seisukorda vähegi kindlustas,tööseisaku kapitalistile kahjutoovaks tegi ja sellepärast tööliste nõudmistega rehkendama sundis! Teiseks olid töölised 1905.-1907.a. revolutsioonist õppinud ja omandanud revolutsioonilise tegevuse kogemusi.Kolmandana tõstab H.Pöögelmann esile VSDTP oskusliku poliitilise tegevuse tagurluse aastail.[3]

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk. 39-40.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas,lk.41.

Revolutsioonilise liikumise kõrgperioodi algusena tõstab H.Pöögelmann esile sündmused Leena kullakaevanduses veebruaris 1912. Tööliste tulistamisele sõjaväepoolt,ning tsaarivalitsuse seisukohale selles küsimuses vastas vene töölisklass massilise streigiliikumisega.Töölisajalehtedes avaldati isegi üleskutseid relvastatud ülestõusule asumiseks. "Revolutsioon oli jälle valmimas", kirjutab H.Pöögelmann," kõik tundemärgid näitasid uute otsutavate võitluste lähenemist."[1]

Käsitledes olukorda VSDTP-s,näitas H.Pöögelmann siseparteilisi raskusi,mis eriti halvasid parteitööd tagurluse aastail. Parteil tuli kaitsta marksimi teooriat,partei teoreetilisi aluseid nii reaktsiooni pealetungi kui ka siseparteiliste oportunistlike fraktsioonide vastu. Tuues esile siseparteilise võitluse VSDTP-s,selgitab H.Pöögelmann VSDTP lõhenemise ja bolševike eraldumise iseseisvaks parteiks kui poliitilist paratamatust. [2]

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk. 45.

2 Sealsamas,lk. 45-46.

O k t o o b r i r e v o l u t s i o o n i s t

H.Pöögelmann käsitleb Oktoobrirevolutsiooni kui proletaarse revolutsioonilise liikumise resultaati,mille saabumist kiirendas esimene Maailmasõda. Sel alusel alustab H.Pöögelmann Oktoobrirevolutsiooni ajaloo käsitlemist 1914.aastast alajaotusega: Maailmasõda, Veebruarirevolutsioon, Oktoobrirevolutsioon.

Esimese Maailmasõja põhjusi ja olemust selgitab H.Pöögelmann V.I.Lenini imperialismi käsitlusest ning sõjale antud hinnaguist lähtudes. Ta kirjutab näiteks: " 1914.aastaks umbes pool maakera pinda, ligi kolmanda osa elanikkudega kuue kapitalistlise suurriigi asumaadeks...oli muudetud...Iseäranis teravaks läks vahekord Inglise ja Saksa majanduslises võistluses... See võistlusjaht Euroopa kahe eesriigi kapitalistliste kildkondade vahel viis viimaks avalikule sõjale,mis 1914.a.juulis lahti puhkes. Et aga mitte ainult selle kahe riigi kapitali huvid puudutatud ei saanud vaid õieti kogu kapitalistlise ilma valitsevad kildkonnad maakera pinna...uuesti ümberjaotust igatsesid et seejuures oma osa suurendada, siis võtab tapatöö juba kohe

algul palju laiemas ulatuses."[1] Esitatust näeme, et H.Pöögelmann toob sõjapidajana esile kapitalistide klassi ning sõja poliitilise eesmärgina uute turgude, asumaade jne. vallutamist. Seega sõda toimus imperialistlike eesmärkidel - see oli tema põhjus ja olemus.

" Imperialistliste ihadega oli täidetud ka Venemaa kapitalism". H.Pöögelmann näitab Vene imperialismi agressioonisuundadena Lähis- ja Kaug-Ida ning Balkanimaid. Siin põrkusid Vene imperialismi huvid kokku teiste Euroopa suurriikide imperialistlikke huvidega,millest tingituna "Venemaa kahtles kaua", millise sõjalise grupeeringuga ,kas Prantsuse-Inglise või Saksa-Austria, ühineda. Küsimuse otsustas lõplikult,nagu H.Pöögelmann märgib ,"Prantsuse kapital,mis Venemaal niihästi riikliste laenude näol kui ka majanduslises elus üldse juhtivad osa etendas."[2]

Sõda andis kapitalistidele suuri sissetulekuid sõjatellimuste täitmisel, "äripaberite,kasuprotsendid,dividendid tõusid esimesel sõjaaastal mitmekordseks... Kuis ei pidanud siin kapitalist isamaalane olema" kirjutab H.Pöögelmann, kuid"Teist sugune oli tööliste seisukord."[2]

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.53-54.
2 Sealsamas.lk.55.
3 Sealsamas,kl 62.

Käsitledes esimese Maailmasõja aegset revolutsioonilist töölisliikumist Venemaal,toob H.Pöögelmann siin esile liikumise mõningase langemise sõja kahel esimesel aastal. Sõda tõi muutusi Venemaa töötavate hulkade olukorda, milledest H.Pöögelmann nimetab mobilisatsioone,tööliste rindele saatmisi , jt." - kõik see lõhkus,rüüstas ja ajas read segami-ni" töölisliikumises.[1] Uus revolutsiooniline tõus algab 1916.a.. H.Pöögelmann toob selle põhjusena eeskätt sõja majanduslikku laastavat toimet Venemaale ja mille all kannatas kõige rohkem just töörahvas. "Nii näit.tõusis leivahind-võrreldes 1913.a. hinnaga - 1.jaanuariks 1915 -141 %-ni ja aprillis koguni 182 %-ni,kuna tööpalk samal ajal ainult 128 ja 141 % peale tõusis",[2] Siia lisandusid ka kõik teised sõjaraskused, "mis oma enamuses ikka töörahva õladele langevad, siis on arusaadav et töölised sunnitud olid uuesti võitlust algama niihästi sõja kui tsaarivalitsuse vastu."[3]

Sisepoliitiline olukord Venemaal nõudis bolševikelt töörahva streigiliikumise juhtimist poliitilisele alale sõja lõpetamise eest. 1914.a.oktoobris avaldati bolševike partei Keskkomitee leninlik

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk. 61.
2 Sealsamas,lk. 62.
3 Sealsamas.

manifest " Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia"[1] Nimetatud manifestist tõstab H.Pöögelmann esile sõja tõelise olemuse ja valitsevate klasside poolt sõja kaitsmiseks levitatavate valede paljastamise ning imperialistliku sõja kodusõjaks muutmise ülesande. Kodusõja all,nagu H.Pöögelmann oma täiendava märkusega näitab, mõistab ta "revolutsioonilist klassisõda."[2]

H.Pöögelmann näitab ka valitsevate klasside omavahelisi hõõrumisi ja vastuolusid,mille esilekutsujaks oli Venemaa sõjaline ebaedu. Nii püüdis " kodanlus... omalt poolt kõike teha mis võimalik et valitsust toetada, kuid kõige tagurlikumad ringkonnad,kes keisrikoda ümbritsesid, ei lasknud neid lähedale, vaid lootsid ise ülesandega toime tulla."[3]

Üheks vene kodanluse taktikaliseks võtteks sõjaajal oli [illegible] katse organiseerida"patrioot-likku"toetust tsarismi sõjapoliitikale töölisklassi poolt. " Selleks,et tööstust veel suuremal määral sõjateenistusse panna,"kirjutab H.Pöögelmann," asutati nõndanim. sõjatööstuse komiteed... Nendest kutsusti ka töölisi osa võtma."[4] H.Pöögelmann taunib seejuures menševikke, kes kodanluse selle ettepaneku vastuvõtsid ning ruttasid koostööd

---

1 V.I. L e n i n, Teosed,21 kd.,lk.9-18.
2 Klassivõitluse ajalugu,lk.63.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.

teostama selleks, et " edukamalt enamlaste põrandaaluse tegevuse vastu võidelda."[1]

Kodanlus püüdis ka mõnevõrra mõjutada tsarismi sisepoliitikat,mis ähvardas "sügavaid vapustusi või kokkuvarisemist" tuua. H.Pöögelmann märgib seejuures, et valitsevad ringkonnad püüdsid "valitsuse muutust rahulikult läbi viia,ainuvalitsust alles hoides." Kuid praktikas ei ulatunud valitsevate ringkondade tegevus kaugemale "kui keisirikoja mädanuse silmapaistvama esitaja ja kehastaja - Rasputini tapmiseni."[2]

Veebruarirevolutsiooni eelduste esiletoomisel rõhutab H.Pöögelmann kõigepealt sõja poolt esile kutsutud majandusliku laose edasist ulatuslikku süvenemist Venemaal,millel olid ajaliselt isegi väga kaugele ulatuvad tagajärjed. Ta kirjutab näiteks; et just esimesest Maailmasõjast "sai alguse ja hoo see majandusline lagunemine ja langus,mis juba nõukogude valitsuse ajal,1921-22.a., oma mõõtmete punktile jõudis."[3]

"ajandusliku laose poolt esile kutsustud rahulolematusele tagalas lisandus rahulolematus sõjaväes.

Rahulolematuse põhjustena sõjaväes esitab H. Pöö-

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk. 64.

2 Sealsamas,lk.65.

3 Sealsamas,lk.64.

gelmann kõigile silmatorkava riigikorra mädasuse ,mis avaldus ametivõimude ametialastes kuritarvitustes jne. ning ka rahulolematuse talurahva hulgas, Ja kuivõrd vene armee koosnes eelkõige talupoegadest,siis "talurahva rahulolematus ja viletsus tõi lagunemise ka sõjaväkke."[1]

1917.a. jaanuaris -veebruaris hoogustus valitsusvastane liikumine kogu maal, eriti aga riigi pealinnas Petrogradis. Kirjeldades revolutsioonilist töölisliikumist pealinnas toonitab H.Pöögelmann eriti sõjaväe asumist revolutsioonilise liikumise poolele. " See oli juba revolutsioon,laias ulatuses," kirjutab ta," Sõjaväed olid töörahvaga ühise võitlusrinna loonud,ja seda ühinenud jõudu ei suutnud keegi enam kinni pidada."[2]

26-28 veebruaril ülestõusu tulemusena Petrogradis kukutati tsaarivalitsus. H.Pöögelmann näitab ka kodanluse viimaseid katseid ainuvalitsust säilitada (trooni pakkumine tsaari vennale Mihhailile),mis aga ei andnud tulemusi. Ja kodanlus,nähes, et valitsuse asemele oli tühi koht jäänud ja ülestõusnud rahvahulgad seda veel täitma ei tulnud",siis selleks ,et " veel päästa mis päästa saab - kui võimalik,siis ainuvalitsust,kui mitte ,siis kodanlist

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.66.

2 Sealsamas,lk.67.

vabariiki, organiseeris 27.veebruaril ajutise komitee," mis kodaluse ajutise valitsuse üleanded enda peale võttis."[1]

Samal päeval,27.veebruaril ,löi pealinnas ülestõusnud töörahvas oma võimuorgani -nõukogu. Käsitledes kaksikvõimu tekkimist näitas H.Pöögelmann ka need tingimused,mis andis Petrogradi nõukogule väikodanliku tausta. "Kuid suur enamus niihästi nõukogus kui ka täidesaatvas komitees oli siiski igasugustel väikodanlistel ollustel, kellega enamlaste vaated revolutsiooni edasiarenemise peale algusest peale lahku läksid."[2]

Esitades nõukogu esimest kokkutulekut 27,veebruari õhtul Tauria palees,märgib H.Pöögelmann,et "siin oli rohkem pidulikust kui asjalikust." Tähtsamaks küsimuseks oli " kas sõjaväelaste esitajaid nõukogusse lasta või mitte." Bolševike nõudmisel ja ettepanekul otsustati sõjaväelased kaasa tõmmata nõukogu tegevusele ja nii nimetatigi nõukögu "tööliste ja soldatite nõukoguks."

Analüüsides Petrogradi nõukogu poliitilist tegevust, toob H.Pöögelmann esile mensevike ning bolševike erinevad vaated revolutsiooni küsimuses.

---

1 Klassivõitluse ajalugu.lk.67.
2 Sealsamas,lk.68.

Mensevike taktikaks oli ajutise Valitsuse toetamine,sest nagu H.Pöögelmann märgib,lootsid nad"kodanlise ajutise valitsuse peale mõjumisega revolutsiooni edasi arendada."[1] "Bolševikud",selle vastu "ei lootnud kodanluselt midagi head revolutsioonilee. Sellest lähtudes tegid bolševikud ettepaneku moodustada ajutine valitsus Petrogradi nõukogust osavõtvate parteide esindajaist. Nagu teisedkibolševike ettepanekud,nii lükati ka see ettepanek Petrogradi nõukogu väikekodanliku enamuse poolt tagasi.

Analüüsides revolutsioonilise olukorra edasist progresseerumist,tõstab H.Pöögelmann esile Lenini aprilli teese,mis näitasid lahendusteed sõja lõpetamiseks ja kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sptsialistlikule revolutsioonile üleminekuks,"mis võimu proletariaadi kätte peab andma".[2]

Pärast Veebruarirevolutsiooni oli kujunenud "ajaloos ennenägemata olukord",kirjutab H.Pöögelmann,oli tekkinud kaks diktatuuri: "kodanline ja tööliste ning talurahva " demokraatlik diktatuur. Ja kuivõrd "Iga revolutsiooni põhiküsimus on riigivõimu küsimus",siis kokkupõge töörahva ja kodanluse vahel oli paratamatu. Eriti tereva kuju võttis see kokkupõrkumine alates juulipäevadest peale. "dasi näitab H. Pöögelman revolutsioonisünd-

---

1 Klaasivõitluse ajalugu,lk.68.

2 Sealsamas,lk.69-71.

muste arengut Venemaal 1917.a. augustis- septemris. Ühest küljes iseloomustas seda ,nagu H.Pöögelmann kirjutab, "riigielu alaline lagunemine, mis kokkuvarisemisega ähvardas, teisest kodanluse ettevalmistused ja sammud revolutsioonilise töölisliikumise mahasurumiseks."[1] Kodanluse pealetungist n nimetab H.Pöögelmann riiklikku nõupidamist ning kidral Kornilovi mässu ja pealetungi revolutsioonilisele Petrogradile. [2]

Kornilovi mässu likvideerimine Petrogradi proletariaadi ja revolutsiooniliste sõjaväeosade poolt tõstis revolutsioonilist meelestatust kõrgemale kogu Venemaal. Seda tähistas ka bolševike poolt enamuse kättevõitmine Petrogradi ja Moskva nõukogus. Lähtudes sellest tegi VSDTP(b) otsuseks relvastud ülestõusu läbiviimise kogu riikliku võimu nõukogude kätte võtmiseks. [3]

Käsitledes VSDTP(b) tegevust relvastatud ülestõusu otsesel ettevalmistamisel ning Oktoobrirevolutsiooni läbiviimist Petrogradis,esitab H.Pöögelmann ka Nõukogude II kongressi poliitilise koosseisu. Konstateerides bolševike ning teiste,riikliku võimu nõukogude kätte minekut pooldavate,poliitiliste rühmituste 81 %-list enamust, näitab H.Pöögelmann,et

---

1 Klassivõitluse ajalugu , lk. 78.
2 Sealsamas,lk.8o.
3 Sealsamas.

riikliku võimu nõukogude kätte ülemineku küsimus tegelikult kongressil vaidlusi ei tekitanudki.[1]

lo. novembril toimus ülemaaline talurahva saadikute kongress, kes samuti toetas ja kiitis heaks riikliku võimu ülemineku nõukogude kätte. Nimetatud talurahva kongressi kohta märgib H.Pöögelmann, et seal "pandi kindel alus" tööliste " ja talurahva liidule,mille peal oktoobrirevolutdiooni võitude kaitsmine...ja nõukogude võimu ülesehitamine ning kindlustamine algas ja tänapäevani rajaneb." [2]

Oktoobrirevolutsiooni võidus näeb H.Pöögelmann ajaloolise materialismi seisukohtade õigsuse kinnitust, Näiteks artiklis " Ajalooline materialismus Venemaa revolutsioonis " toob ta esile kolm sellist momenti Oktoobrirevolutsioonist, mis tõestavad seda, mida "Marx ja Engels seitsmekümne aasta eest "Kommunistlises manifestis" ette olid näinud". Need kolm momenti on: 1) et maailmasõda lõppeb revolutsiooniga, 2) et revolutsioon kasvab üle sotsialistlikuks revolutsiooniks, 3) et kujuneb välja uus rahvuspoliitika.[3] Ka seda ,et pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu loodi valitsus ,mis koosneb inimestest,"kes

---

1 Klassivõitluse ajalugu, lk. 8o-81.
2 Sealasamas, lk.82.
3 "Klassivõitlus" 1919,nr.11, lk. 9-12.

toetuvad oma vaadetes ajaloolisele materialismusele," näitab H.Pöögelmann kui veenvat tõendit marksismi ettenägelikkusest ja õigsusest.[1]

Artiklis "Oktoober maailma ajaloos",milles H.Pöögelmann toob esile Venemaa sotsialistliku revolutsiooni innustava eeskuju kõikidele teistele revolutsioonidele, kirjutab ta : " Suure Oktoobrirevolutsiooni ümber keskendub üleilmne ühiskondlik liikumine."[2]

K o d u s õ j a s t

H.Pöögelmann kirjutab:" Oktoobrirevolutsioon murdis kodanluse võimu veel enne kui kodanline revolutsioon lõpule oli jõudnud...Nõukogude võimu üks esimestest sammudest pidi seega kodanliste revolutsiooni lõpuleviimine...olema." [3] Nii alustab H.Pöögelmann järgmise NSV Liidu ajaloo etapi käsitlust, mis hõlmab aastaid 1918-192o. Need aastad periodiseerib H.Pöögelmann kui kodusõja ajajärgu,mis haarab nõukogude võimu kindlustamise, kodusõja ja välismaise interventsiooni,sõjakommunismi,

---

1 H.P(ö ö g e l m a n n), Ajalooline materialismus Venemaa revolutsioonis,"Klassivõitlus"1919,nr.11, lk. 12.

2 "Klassivõitlus" 1927,nr.88/89.

sõja lõpu ning Venemaa Kommunistliku (bolševike) partei tegevuse küsimused.

Nõukogude võimu esimestest sammudest tõstab H.Pöögelmann esile kõigepealt maadekreedi,mis tõendas "talurahvale käega katsutavalt,et enamlaste partei mitte ainult sõnades...vaid just tegelikult talurahva huvisid kaitses."[1] H.Pöögelmann näitab ka seda maahulga suurenemist ,mille valdajaks sai talurahvas peale Oktoobrirevolutsiooni. Talurahvas sai nüüd enda käsutusse 97 protsenti kogu haritavast põllumaast kuna riigi kasutusse jäi ainult 3 protsenti mida kasutati näidis_majanditeks, põllutöökoolideks jne. Peale selle kaotati maarent ning kadusid maamaksud. Makse hakkas Nõukogude valitsus hiljem uuesti nõudma " kui talurahva majapidamised olid tugevnenud,kuid mitukorda vähemal määral".[2] Maa natsionaliseerimine ja talurahvale kasutada andmine oli nõukogude võimu üks samme kodanliku revolutsiooni lõppuleviimisel.

Tähtsa nõukogude võimu poolt rakendatud sammuna tõstab H.Pöögelmann esile pankade natsionaliseerimise ,"mis seda vajalisem oli et kapitalistid imperialismi ajajärgul...just pankade kaudu oma mõju

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk. 91.
2 Sealsamas.

kõigil majandusealadel maksma panid."[1]

Kolmanda nõukogude võimu sammuna tõstab H.Pöögelmann esile tööliskontrolli sisseseadmist tööstusettevõtetes. Seoses töösturite sabotaažiga aga oli nõukogude võim sunnitud asuma tööstuste natsionaliseerimisele.[2]

Nõukogude võimu poolt rakendatud majanduslike sammude ja kontrrevolutsiooniliste väljaastumiste nurjumistest järeldab H.Pöögelmann,et 1918.a. alguseks "nõukogude võim...juba kindlasti püsima oli jäänud ja omale kõigist töörahva kihtidest tugeva aluspinna loonud."[2] Sellel alusel võis nõukogude võim lammutada vana riigiaparaadi ning ehitada üles nõukogude riigiaparaat ja riigivõim kui "proletariaadi demokraatia".[3]

Kõige olulisemaks küsimuseks Nõukogude Venemaa välispoliitikas oli rahu sõlmimine Saksamaaga. Käsitledes Brest-Litovski rahulepingu küsimusi,näitab H.Pöögelmann kolme seisukohta,mis olid kujunenud partei Keskkomitees. Lenini ettepanek oli viivitamatult kohe rahu sõlmida,seda enam ,et algul olid,nagu H.Pöögel- ütleb, "Saksamaa tingimused...võrdlemisi kerged (sõja lõpetamine,piiride märkimine selle maaala järgi

---

1 Klassivõitluse ajalugu, lk.92.
2 Sealsamas,lk. 93.
4 Sealsamas.

mis sel silmapilgul Saksa vägede käes oli,Vene vägede kojusaatmine ja teatud summa maksmine Vene sõjavangide ülalpidamiseks,kuni sõja lõpuni)".[1]

Teist seisukohta esitas Trotski -- "sõda lõpetada,rahu mitte alla kirjutada."

Kolmandat vaatekohal asusid "pahempoolsed kommunistid". Viimaste arvates tuli sõda jätkata kui "revolutsioonilist sõda" ja näidata sellege revolutsioonilist eeskuju Lääne-Euroopa töölisklassile.

H.Pöögelmann näitab,et esialgu partei Keskkomitee enamus ei toetanud V.I.Lenini seisukohta Saksamaaga viivitamatu rahu sõlmimiseks.Alles siis kui Saksa väed alustasid uuesi edasitungi ning vallutasid ka Dvinski,toetas minimaalne partei Keskkomitee enamik V.I.Lenini seisukohta. H.Pöögelmann esitab ka selle küsimuse hääletamise tulemused partei Keskkomitee istungil 23.veebruaril (1918). Nii olid Saksamaaga rahu sõlmimise "ettepaneku poolt - Lenin, Stassova, Sinovjev , Sverdlov, Stalin,Smilga, Sokolnikov, kokku 7 häält; vastu - Bubnov, Buharin, Uritski, Lomov, kokku 4 ja erapooletud - Trotski,Krestinski, Joffe, Dsershinski (Dzrežinski - H.J.), kokku 4. Nii ei olnud isegi sel kõige ähvardamal silmapilgul rahuettepanekul absoluutset enamust,"[1] Kuivõrd Lenini

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.94.

ettepanek siiski lihthäälteanamuse saavutas,kirjutati Brest-Litovskis rahuleping Saksamaaga alla ja mille seejärel ratifitseerisid partei VII kongress (8.III 1918) ja IV ülevenemaaline nõukogude kongress (14.III 1918).[1]

Käsitledes kodusõja ja välismaise interventsiooni küsimusi,näitab H.Pöögelmann pinnana,millel viimased kujunesid , ekspluataatorite ekspropriieerimist ning nendelt poliitilise võimu võtmist."Esialgu," nagu H.Pöögelmann märgib, "olid kõik need roopast väljavisatud, oma sissetulekud ja elumõnud kaotanud hulgad endid sellega trööstinud,et see "jumalanuhtlus" ainult lühikest aega kestab ja enamlaste võimu langemine neile varsti annab võimaluse endisele kohale ühiskonnas tagasi pöörata." Kuid nõukogude võimu edasine kindlustumine viis kukutatud klassid arusaamisele.et "Ilma vägivallata ei olnud nähtavasti lootust enamlastest pääseda."

Venemaa kukutatud ekspluataatorlikke klasse toetasid " nõuga ja jõuga" välismaised imperialistid, kellede diplomaatilised esindused Venemaal kujunesid kontrrevolutsiooni staapideks.[1]

H.Pöögelmann kirjeldab es-eride,valgekaartlike kindralite,kulakute mässe ja sõjakäike ja millega lii-

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.94.

tus välismaine interventsioon,kui kombineeritud võitlust nõukogude võimu vastu - väljapaistvate nõukogude võimu tegelaste vastu suunatud terrorist (Volodarski ja Uritski tapmine, atendaat Leninile) kuni sõjalise blokaadini.[1]

192o.a. saavutas Nõukogude Venemaa otsustava võidu valgekaartlike kindralite ning välismaiste interventide üle ja sõjalise blokaadi lõpetamise.

Kodusõjas saavutatud võidu aluste analüüsimisel tõstab H.Pöögelmann esile tööliste ja talurahva liidu kui peateguri, "mis nõukogudevõimu kõigist raskustest hoolimata jalul hoidis."[2] Tööliste ja talurahva liidule paneb H.Pöögelmann oma käsitluses kõikjal eriti suurt rõhku. Töölisklassi ja talurahva vaheliste poliitiliste suhete õigsusega põhjendab ta kõiki nõukogude võimu edusamme, vigadest aga tuletab ebaedu.

Kodusõja ajal tööliste ja talurahva liit tugevnes - seda tõendasid sõjakommunismi positiivsed tagajärjed sõja olukorras. Talurahvas,nagu H.Pöögelmann märgib,nägi töölisklassi osa võitluses kontrrevolutsiooni pealetungi vastu,"need võitlused aga kaitsesid just talurahvast...Ja sellepärast

---

1 Klassivõitlus,lk.94-96.

2 Sealsamas,lk.97.

ühineski talurahvas võitluses töölistega,kandis temaga ühiselt kõik raskused ja tõi suuri ohvreid,mida ilma seesuguse ühinemiseta võimatu oleks olnud ette kujutadagi."[1]

Sõjakommunism,märgib H.Pöögelmann ,oli väga raske. Tööloomade ja inimeste võtmine takistas õigel ajal põldusid harida, " tihti tarvitasid viljavõtjad omavoli" ning kõike korratusi sõjakommunismi alal kasutasid kulakud nõukogude vastaseks ässitustööks. Sõjakommunismi sisulise puudusena toob H.Pöögelmann esile väiketootmise mittevastavuse sotsialistlikule jaotussüsteemile, mida endast kujutas sõjakommunism ." Elu näitas," kirjutab ta," et väikevalmistuslistel alustel võimatu on sotsialistlist ainetejaotamise süsteemi suures (riigi) ulatuses läbi viia.Sotsialistline jaotus nõuab ka sotsialistlist valmistust - kui aluspõhja."[2]

Ühe küsimusena,mille H.Pöögelmann üles tõstab, on küsimus parteitöö ja riikliku tegevuse vahekorrast. Kodusõja ajal,nagu H.Pöögelmann märgib, unustati tihti riikliku tegevuse juures ära parteiline alus, isegi"tekkis " ministrialismuse" vool". Näidates ekslikkust riikliku tegevuse ja parteitöö

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.97.

2 Sealsamas,lk.99.

kunstlikus eraldamises, selgitab H.Pöögelmann nõukogude riiklikku tegevust kui parteitöö jätkamist ühise, sotsialismiehitamise ülesande täitmiseks. Küsimuse käsitlemisel esitab ta ühtlasi oma seisukoha proletariaadi diktatuuri küsimuses. H.Pöögelmanni järgi on proletariaadi diktatuur ajalooliselt ajutise iseloomuga klassivõim, kui töölisklassi taktika kukutatud ekspluataatorlike klasside vastupanu murdmiseks ning mille järgi kaob vajadus pärast ekspluataatorlike klasside likvideerimist.[1]

Venemaa Kommunistliku Partei siseparteiliste küsimuste käsitlemisel mõistab H.Pöögelmann hukka "pahempoolsed kallakud" parteis. Selliste "papoolsete kallakutena" ta esitab eelpool nimetatud vastuseisu Lenini ettepanekutele Saksamaaga rahu sõlmimiseks ja mis järgevalt avaldus Lenini majandusliku ülesehitustöö, kõigi resursside ning kodanlike spetsialistide kasutamise, korra ning töödistsipliini loomise kavadesse eitavas suhtumises ja seejärel vääras taktikas talurahva, eeskätt keskmikesküsimuses.

Tuues esile mõnede parteilaste väärad arusaamad rahvusküsimusest partei VIII kongressil (18-23.III

---

1 H. P(ö ö g e l m a n n), Parteilise töö ja riikliku tegevuse vahekorrast, "Klassivõitlus" 1919, nr.8.

1919), kaitseb H. Pöögelmann leninlikke seisukohti. Nii selgitab ta,et just endistele tsaari-Venemaal rõhutud rahvatele enesemääramise õiguse võimaldamine tõendabki selle rõhumise likvideerimist.Ja võitis seetõttu nõukogude võimule "nende rahvaste poolehoiu."[1] Vidagade tagajärjena,mis tehti talurahva ja rahvusküsimuses, toob H.Pöögelmann esile(partei VIII kongressil arutusel olnud) Ukraina küsimuse, kus just need vead " seal nõukogude võimu ajutisele kukutamisele kaasa aitasid."[2] Põhjust sääraste vigade esinemises VK(b)P ridades näeb H.Pöögelmann selles," et parteisse palju seesugust ollust oli tunginud,kel kommunistlise parteiga õieti midagi ühist ei olnud ja kes partei joont oma isiklikel huvidele igapidi väänas ja moonutas." [3]

Peale partei VII ja VIII kongressi käsitles H.Pöögelmann ka partei IX kongressi küsimusi,selgitades siin partei taktika küsimusi majanduslikule ülesehitustööle asumisel.

U u e s t m a j a n d u s p o l i i t i k a s t

Nimetatud küsimuse all käsitleb H,Pöögelmann sotsialistliku majandussüsteemi aluste ehitamist NSV Lii-

---

1 H.Pö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.1o4.

2 Sealsamas.

dus. Küsimuse käsitlemist alustab H.Pöögelmann Nõukogude Venemaa siseolukorra esitamisega.Kõigepealt näitab ta sõjakommunismi mittevastavust pärast kodusõja ja välismaise interventsiooni lõppemist uutes,rahuliku ülesehitustöö tingimustes. Sõjakommunismi poliitika jätkamine tekitas rahulolematust eelkõige talurahva hulgas ja mis "andis ennast peagi ka sõjaväes tunda ja selle tagajärjeks oli mäss Kroonlinna vägedes (märtsis 1921)." [1] Maalt sõjaväkke tulnukad kandsid endaga kaasas talurahva hulgas maad võtnud rahulolematuse ka sõjaväkke,"nii et es-eridel ja teistel kontrrevolutsiooni agentidel kerge oli mässu õhutada." Partei ette tõusis ülesanne – teostada kardinaalne pööre majanduspoliitikas.[1]

Uut majanduspoliitikat,mille põhimõtted partei X kongressil heaks kiideti,käsitleb H.Pöögelmann leninlikest seisukohtadest lähtudes. Näiteks raamatus "Klassivõitluse ajalugu " ta rajabki oma käsitluse Lenini poolt partei X kongressil esitatud ettekande refereerimisele. [2]

Uus majanduspoliitika,nagu H.Pöögelmann oma käsitluses esitab ,tähendas võitlust kapitalistlike ja sotsialistlike elementide vahel olukorras,

---

1 Klassivõitluse ajalugu,lk.1o6.

2 V.I. L e n i n, Teosed,32 kd.,lk.

kus riiklikud ja majanduslikud juhtpositsioonid, "komando kõrgustikud", kuulusid töörahvale.

Uus majanduspoliitika, näitab H.Pöögelmann, tähendas esialgu ja ajutiselt soodustuste tegeerakapitalistlikule tootmisele ja kaubandusele. See oli teatud taganemine, kuid aitas tugevdada seljatagust ning ümbergrupeerida sotsialismi jõude majanduses selleks, et alustada pealetungi kapitalismile täiel rindel. Pealetung algas pärast partei XI kongressi (III 1922), kus määrati kindlaks sellesuunalise pealetungi ülesanded ja taktika.[1]

Uue majanduspoliitika esimesi tulemusi analüüsis H.Pöögelmann paljude majandusnäitajate varal. Nii kasutas ta selleks Sverdlovi ülikooli majandusteemalisi diagramme[2] ning nõukogude valitsuse poolt avaldatud teadaandeid. Näiteks artiklis "Viis aastat" näitab ta ,et pärast aastate 1915-1922 esinenud sügavat majanduslikku langust Venemaal, algas uuesti tõus 1922-1923.aastal kõigis tähtsamates rahvamajanduse harudes ning tootmisaladel.[3] Uue majanduspoliitika positiivseid majanduslikke tulemusi esitab H.Pöögel-

---

1 Klassivõitluse ajalugu, lk. 110-113.
2 Sealsamas, lk.109-110.
3 "Klassivõitlus" 1926, nr, 73, lk.3-11.

ka teistes artiklites nagu näiteks "Talurahva laen"[1] , "Üheksandaks aastapäevaks"[2] jt.

Koos sotsialismi ehitamise küsimustega käsitleb H.Pöögelmann NLKP kongresse. Siin mõistab ta otsustavalt hukka igasuguse fraktsioonilise tegevuse partei ridades, mis tema sõnade järgi " parteile ja nõukogude võimule...surmavalt hädaohtlikud on."[3]

Esimese ja teise viisaastaku jooksul ehitati Nõukogude Liidus sotsialismi vundament. Tehes esimesi kokkuvõtteid sellest suurest tööst,osutab H.Pöögelmann artiklis "Suur aasta" erilist tähtsust töövil jakuse tõusule kui sotsialismi ehitamise kõige otsustavamale tegurile. Ka näeb ta NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise suurt tähist konstitutsiooniprojeti väljatöötamisele asumises, sest selles saavad kinnitust leidma nõukogude rahva,nõukogude võimu ja kommunistliku partei saavutused uue ühiskonna ehitamisel.[4]

x x

x

---

1 "Klassivõitlus" 1925,nr.58.
2 "Klassivõitlus" 1926,nr.73.
3 Klassivõitluse ajalugu,lk.119.
4 "Klassivõitlus" 1936, nr.1.

Kokkuvõttes tuleb öelda, et H.Pöögelmann käsitles NLKP ajaloo raamistikus oma töödes ka NSV Liidu ajalooküsimusi perioodist -19.sajandi teine pool Venemaal kuni sotsialistliku ülesehitustööni nõukogude võimu tingimustes.

NSV Liidu ajalooperioodi enne Oktoobrirevolutsiooni esitab H.Pöögelmann kui seaduspärast ettevalmistust sotsialistlikule formatsioonile. Selle arengu aluseks on lõppkokkuvõttes tootlike jõudude ja tootmissuhete vastuolu. Sellel pinnal tekkib talurahva pärisorjusest vabastamise vajadus ning kujuneb järgnevalt vastuolu töö ja kapitali vahel Venemaal.

H.Pöögelmann näitab ,et vastuolud vene ühiskonnas võtsid eriti terava kuju. Selle tekitajaks oli Venemaa majanduslik ning poliitiline kord.

Käsitledes 1905.-1907.a. revolutsiooni Venemaal näitab H.Pöögelmann tööliskassi kaotuse peamise põhjusena võitlusliidu puudumist talurahvaga. Kuid tööliklassi kaotus imperialismiajastu esimeses vene revolutsioonis õppetas teda võitma järgmistes revolutsioonides.

Monopolistliku kapitalismi kujunemist Venemaal vaatleb H.Pöögelmann kui majanduslikku ning poliitilist eeldust lähenevale revolutsioonile.

Ta näitab,et just imperialism määras ära Venemaa astumise esimesse Maailmasõtta,mis omakorda kiirendas revolutsiooni saabumist Venemaal.

H.Pöögelmann näeb Oktoobrirevolutsioonis marksismi võidukäiku ning tema õigsuse tõestust.Hinnates näiteks sotsialistliku revolutsiooni ajaloolist kunemist Venemaal ,kirjutab ta näiteks: "Venemaa revolutsioon käis seda rada,mis Marx ja Engels omal ajal arvasid Saksamaa revolutsiooni kohta täide minevat."[1]

Oktoobrirevolutsiooni-järgse perioodi ajalooküsimusi käsitledes rõhutab H.Pöögelmann eriti töölisklassi ja talurahav liidu ajaloolist tähtsust.Sellele liidule,nagu tema käsitlusest näeme,omistatab ta kõik need revolutsioonisaavutused,mida nõukogude rahvas on kätte võitnud.

Käsitledes NSV Liidus sotsialismi perioodi ajalooküsimus, kaitseb H.Pöögelmann siin järjekindlalt leninlikke seisukohti nii sotsialistliku ülesehitustöö kui ka NLKP siseparteilistes küsimustes.

NSV Liidu ajalooküsimuste käsitlemises H.Pöögelmanni poolt avaldub seega tema ajaloolis-materialistlik ajaloovaade.

---

1 Ääremärkused Venemaa Kommunistlise parteiprogrammi juurde,, Peterburi 1919,lk.3.

H. PÖÖGELMANN EESTI AJALOOST AASTAIL 1917-1937.

H.Pöögelmanni poolt pärast Oktoobrirevolutsiooni kirjutatud tööde enamik käsitleb ajaloosündmusi Eestis aastail 1917-1937 ,s.o. perioodil Veebruarirevolutsioonist kuni fašistliku diktatuuri etapi keskpaiguni. Nimetatud perioodi ajaloosündmusi hõlmavatest H.Pöögelmanni töödest tuleks eeskätt esile tõsta brošüüre "Eesti tulevik"[1], "Mis vaheajal sündis,(Teejuhiks sõjavangist tagasitulijatele) "[2] ning raamatuid "Klassivõitluse ajalugu"[3], "Majanduskriis Eestis"[4], "Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis"[5]. Peale nimetatud tööde kirjutas ta rea artikleid mitmetest Eesti ühiskonna küsimustest.[6]

---

1 Peterburis, 1918.
2 Peterburi , 1918.
3 Leningrad, 1928.
4 Leningrad, 1932.
5 Leningrad, 1935.
6 Esitatakse järgnevalt tekstis.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Käsitledes aastate 1917-1937 Eesti ajalooküsimusi, jaotab H.Pöögelmann nad vastavalt nende arengule ajalooetappidesse. Ajalooküsimuste periodiseerimisel võtab H.Pöögelmann siin aluseks kõige tüüpilisemad majanduslikud ning sisepoliitilised olukorrad ja sündmused Eestis. Näiteks juba brosüüris "Mis vaheajal sündis "[1] seab H.Pöögelmann ajaloopiiritulbaks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni, millest algab uus ajastu Eesti ajaloos. Selle uue Eesti ajalooperioodi põhisisuks on H.Pöögelmanni järgi töölisklassi võitlus nõukogude võimu s.o. proletariaadi diktatuuri kättevõitmise eest.

Saksa okupatsioon katkestas Eestis sotsialistliku ülesehitustöö alguse. Seoses Saksa okupatsiooni lõppemisega 1918.a. novembris algab Eesti proletariaadi võitlus nõikogude võimu taaskehtestamise eest. Kuid ajajärku 1918.a. novembrist alates käsitleb H.Pöögelmann kodanliku Eesti iseseisvuse ajajärguna, mille koostisosaks on ka kodusõda aastail 1918-1920. Siin H.Pöögelmanni periodiseering erineb praegu Nõukogude Eesti ajalooteaduses kasutusel olevast selle ajajärgu periodiseeringust.. Näiteks akadeemik J.Saat ning V.Maamägi põhjendavad raamatus "Eesti NSV ajaloo periodiseerimisest"[2] ajajärku alates Oktoobrirevolutsioonist s.o. 1917.a. Eesti ajaloos sotsialistliku format-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Mis vaheajal sündis, lk.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk.

sioonina,millesse kiilub kodanlik - natsionalistliku diktatuuri ajajärk (192o-1924),seejuures aastad 1917-192o kuuluvad NSV Liidu ajaloo koosseisu.[1] H. Pöögelmann on aga periodiseerimisel lähtunud ilmselt Saksa okupantide poolt Eesti kodanlusele riikliku võimu üleandmisest 1918.a. novembris.[2]

Raamatus "Majandusline kriis Eestis"[3] ning artiklis "Stabilisatsiooni lõpp ja majanduskriis Eestis"[4] toob H.Pöögelmann esile kolm etappi Eesti majanduselus ning sisepoliitilise olukorra arengus perioodil pärast kodusõja lõppu (192o) kuni uue majanduskriisi aastateni (viimased kaasa arvatud). Esimese etapina näitab ta aastaid 192o-1924.Neid aastaid iseloomustab "õletule taoline" ajutine tööstuslik tõus,sellele kiiresti järgnenud majanduslik kriis ning poliitilise kriisi järsk teravnemine. Teine etapp on aastail 1925-1928. Neil aastail toimub Eestis majanduselu ajutine, ebakindel stabiliseerumine ning proletariaadi revolutsioonilise võitluse hoog langeb. Kolmas: see on 1929.a

---

1 Eesti NSV ajaloo periodiseerimisest,Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut,Tallinn,1955, lk.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.126

3 H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis,lk.4-40

4 H.P ö ö g e l m a n n, Stabilisatsiooni lõpp ja majanduskriis Eestis, "Klassivõitlus" 1933,nr.159,lk.

alanud uue majanduskriisi ja parlamentarismi kokkuvarisemise etapp.

Raamatus "Kaks aastat faschistliku diktatuuri Eestis" näitab H.Pöögelmann kodanliku Eesti väljumist majanduskriisist 1933.a.. Järgmisel 1934, aastal aga algab uus etapp Eesti ajaloos -"12.märtsi kord -- faschistlik diktatuur".[1]

EESTI AJALOOST OKTOOBRIREVOLUTSIOONI, KODUSÕJA JA VÄLISMAISE INTERVENTSIOONI AJAL (1917-1920).

O k t o o b r i r e v o l u t s i o o n i s t E e s t i s.

Veebruarirevolutsiooni võiduka ülestõusu tulemusena kukutati Venemaal tsaari-isevalitsus. Kuigi revolutsiooni teostas töörahvas, kasutas kodanlus kiiresti kujunenud olukorda riikliku võimu haaramiseks ning moodustas kapitalistidest ning mõisnikest koosneva Ajutise Valitsuse. Töörahva poolt loodud võimuorganid - nõukogud -- aga ei olnud revolutsiooniliselt järjekindlad töörahva poliitilise vilumatuse tõttu.

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistliku diktatuuri Eestis, lk.24.

Käsitledes veebruarirevolutsiooni sündmusi Eestis,H.Pöögelmann tõi esile töörahva eriti suure revolutsioonilise hoo ja tahte "vana korra kantside" likvideerimisel. Siinjuures aga konstateerib ta töörahva revolutsiooniliste sammude mitmeti stiihilist iseloomu ja üldse liikumise organiseerimatust. Selle näiteks oli Eesti töörahva poolt loodud võimuorganite - nõukogude -ebamäärane sotsiaalne koosseis ning poliitiline nõrkus.

Nõukogude poliitilise nõrkuse ja ebamäärase sotsiaalse koosseisu põhjuseks pidas H.Pöögelmann töörahva poliitilist vilumatust nõukogude loomise momendil. Bolševike organisatsioon,kes sai võimaluse legaalseks tegevuseks alles veebruarirevolutsiooni ajal,ei suutnud aga revolutsiooni esimestel päevadel töörahvast poliitiliselt vajalikul määral suunata.H.Pöögelmann kirjutab selle kohta näiteks: "Otsekohe kui tsaarivõimu langemise teade kohale jõudis,tuli enamlaste (s.o.bolševike - H.J.) organisatsioon põranda alt välja ja hakkas ennast avalikult organiseerima...Aga kuigi enamlaste organisatsioon seiskorda õigesti hindab...on ta siiski liiga nõrk kümnete tuhandete organiseerimata tööliste ja sõjaväelaste seas...ja nii suudab ta tööliste ja soldatite saadikute nõukogude peale võrdlemisi vähe mõju avaldada...Selle tagajärg on et see asutus...otse üllatava koosseisuga tuli...sinna val-

gusid sisse ka kõik...kellel tööliste ja soldatitega midagi ühist ei olnud"[1]. Juhtpositsioonid nõukogudes haarasid enda kätte "väikekodanlised ja kodanlised haritlaskihid".[2]

Bolševike ees seisis ülesanne- selgitada töörahvale revolutsiooni eesmärke ning mobiliseerida neid poliitilisele võitlusele nõukogude võimu kui proletariaadi diktatuuri eest.

H.Pöögelmann näitab,et bolševike organisatsioon kandis juba algusest peale poliitilise selgitus- ja organiseerimistöö laialdasele pinnale."Tööliste kõrval",kirjutab ta,pandi "iseäranis suurt rõhku maatameeste organiseerimisele ning poliitilisele selgitustööle sõjaväes,seejuures ka Eesti polkudes,mida kodanlus Eestis organiseeris."[3]

Analüüsides võitlust proletariaadi diktatuuri eest, H.Pöögelman toob esile ja iseloomustab neid poliitilisi jõude,kelledega bolševikel ning proletariaadil tuli kokkupõrkuda.

Bolševike organisatsioonil tuli poliitilist võitlust pidada kahel rindel ,ühelt poolt Eesti kodanlusega ning teiselt poolt teiste sotsialistlike vooludega

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.83-84.

2 Sealsamas, lk. 84.

3 Sealsamas.

revolutsioonilises liikumises.

Eesti kodanlus," kes oma tegevusele tugeva toe leidis (Ajutise Valitsuse poolt -H.J.) kubermangu komissariks nimetatud Poskas (Ivan Poska-H.J.), oli poliitiliseks vastaseks bolševike organisatsioonile"paremalt poolt".[1]

H.Pöögelmann rõhutas kõikjal oma Eesti ajalooteemalistes töödes Eesti kodanluse silmakirjalikkust - katset näidata ennast üldrahvalike huvide eest võitlejana. H.Pöögelmann paljastab Eesti kodanluse poliitilise silmakirjalikkuse ka antud momendi poliitilises olukorras. Selleks kõrvutab H.Pöögelmann näiteks Eesti kodanluse poliitilise orientatsiooni enne ja pärast veebruarirevolutsiooni.Nii näitab ta Eesti kodanlust esimese Maailmasõja aastail tulise tsarismi ning selle sõjapoliitika pooldajana, vaatamata sellele,et "Iialgi ei ole isevalitsuse surve ja venestamine Eestis hullem,ligilähedalt niigi hull olnud,kui keskmistel sõja aastatel"[2] Küll ei meeldinud Eesti kodanlusele tsarismilt saadavad poliitilised ja rahvuslikud"piitsahoobid" kuid "selle asemel oli ta sõjast suurt ärilist kasu saama hakanud ja see tasus kõik muud vahed ära."[3] Ja selle ärilise kasu nimel, märgib H.Pöögelmann, oli Eesti kodanlus valmis "ummis

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.84
2 H.P ö ö g e l m a n n,Mis vaheajal sündis,lk.18.
3 Sealsamas,lk.19.

jalu ära tallama kõike "mis s õ j a vastu julges " välja astuda või tsarismi ja tema"sõjapoliitikat hukka mõista."[1]

Eesti kodanluse kitsastest klassihuvidest tuletab H.Pöögelmann ka selle paanika viimase ridades, "kui Peterburis korraga r a h u nõudmise lipu all revolutsioon" puhkes ning tsarism kukutati.[2]

Veebruarirevolutsioonis võimule tulnud Vene Ajutine Valitsus oli klassivalitsus - ta esindas uue klassi - vene suurkodanluse huve.

H.Pöögelmann märgib,et niipea kui Eesti kodanlusele selgus Ajutise Valitsuse klassikoosseis- ja -alus,muutis ta viivitamatult oma sisepoliitilist orïendatsiooni. H.Pöögelmann kirjutab selle kohta järgmiselt: " Eesti kodanlus...hõiskas nüüd kõigil tänavatel täiest kõrist,et ka tema - revolutsiooni toetab ja vabariigi poolt on."[3] Ja püüdes oma revolutsioonilisust eriti alla kriipsutada ning esile tõsta,läks Eesti kodanlus oma silmakirjalikkuses niikaugele,et "1.mail oma rahvusliste lippudega seda

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Mis vaheajal sündis,lk. 19.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.

püha "tuli tähistama "mida senini ainult üleilmne tööliste_klass oma punaste lippude all oli pühitsenud".[1]

Kodanluse katse -- anda 1.mai demonstratsioonile Tallinnas oma kodanlik-natsionalistlik ilme -- aeti tööliste demonstratsiooni poolt nurja ja " edaspidi oli ta tööliste vastu juba ettevaatlikum".[2]

Es-erid ja menševikud moodustasid poliitilise vastasjõu "pahemal" tiival,kelledega Eesti bolševikel tuli võitluste pidada.

Es-eride ülevenemaaline keskkomitee,nagu märgib H.Pöögelmann,arvestas õigesti Tallinna tähtsust sündmuste edasises arengus ning pööras seetõttu rohkesti tähelepanu oma poliitilise positsiooni tugevdamisele siin, "saates siia oma kõige tuntumaid ja mõjukamaid tegelasi,nagu Breschko-Breschkovskaja,Kerenski jt."[3]

Teiseks "pahempoolseks" voolnks revolutsioonilises liikumises olid eesti menševikud,kes moodustasid iseseisva partei.[4] Viimased püüdsid "tööliste arusaamatust,osalt rahvuslisi ja isamaalisi tundeid enamlaste vastu kihutamiseks ära kasutada."[5]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Mis vaheajal sündis,lk.19.
2 Sealsamas.
3 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.84.
4 Sealsamas.
5 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.84.

H.Pöögelmann hindab mõlema "pahempoolse" voolu ühiskondlikku kaalu mitte eriti suureks, sest neil "tööliste hulkades... kuigi laia pinda ei olnud."[1]

Avades veebruarirevolutsioonile järgnenud poliitilise situatsiooni Eestis, H.Pöögelmann näitab proletariaadi ning kodanluse vahelise kokkupõrke vältimatust võitluses riigivõimu pärast.

Eesti kodanluse esimeseks taktikaliseks sammuks oma poliitilise seisundi tugevdamiseks oli n.n."Eesti Liidu "organiseerimine. Nimetatud kodanliku asutuse "ülesandeks oli kõiki seltsisid ühiseks tegevuseks kokku liita".[2] Eesti kodanluse teiseks taktikaliseks sammuks oli kodanliku maapäeva loomine.H.Pöögelmann märgib selle kohta, et kodanlus lõi oma maapäeva nii kiiresti, "et töölised kõige parema tahtmise juures sellest eemale pidid jääma." "Kodanluse suure rutakuse maapäeva loomisel seostab H.Pöögelmann kodanluse kartusega töölisklassi iseseisva poliitilise organiseerumise ees.[3] Põhjusena, miks Eesti kodanlusel õnnestus tuua kiiresti oma maapäev, tõi H.Pöögelmann esile kodanluse parema organiseerituse antud momendil, kuna

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk.84.
2 Sealsamas.
3 H.P ö ö g e l m a n n, Mis vaheajal sündis, lk.19.

töölised alles " oma liikmeid sirutama hakkasid".[1]

Kodanluse parem organiseeritus antud momendil oli ainult tema ajutine eelis. Esitades järgmisi poliitilisi sündmusi Eestis, toob H.Pöögelmann esile bolševike organisatsiooni autoriteedi üha ulatuslikumaks muutuva mõju töörahva mitmesugustele kihtidele.

Bolševike organisatsiooni autoriteedi kasvu üheks esimeseks tunnistajaks oli Tallinna tööliste 3.juuli demonstratsioon,mis oli suunatud Eesti kodanluse poolt kokku kutsutud n.n."rahvuskongressi" vastu. Järgmisteks bolševike organisatsiooni autoriteedi kasvu tunnistajaiks olid ülevenemaalise Asutava Kogu ning kohalike võimuorganite valimised Eestis. Niisa said bolševikud Asutava Kogu valimistel 48 protsenti kõigist valijate häältest, see kindlustad neile neli mantaati Eesti maale määratud kaheksast saadikumandaadist. Ka Tallinna linnavalitsuse valimised sama aasta augustis demonstreerisid bolševike edu. Nende poolt hääletas 38 protsenti Tallinna valijaid. Sellest kõigest järeldab H.Pöögelmann näiteks,et "Tallinnas juba augusti algul t ö ö l i s t e enamik kindlasti enamlaste poolt oli."ning " Teistes linnades arenesid vahekorrad samasugusele sihil."[2]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Mis vaheajal sündis,lk.19.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.86.

Bolševike organisatsioon tegi sel ajal ära suure poliitilise-ning organiseerimistöö Eestis. H.Pöögelmann märgib,et Eestis "ei olnud maanurka, kuhu enamlaste agitatsioon kas ajakirjanduse kaudu või suusõnal ei oleks tunginud."[1]

Hinnates poliitilise olukorra arengut Eestis, järeldas H.Pöögelmann siit klassijõudude vahekorra kujunemise bolševike organisatsiooni kasuks.Ja kui algas Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsiooni,siis suutis Eesti proletariaat Eesti bolševike organisatsiooni juhtimisel anda ka omapoolse panuse kogu Venemaa proletariaadi võidukasse ülestõusu.[2]

H.Pöögelmann konstateerib oma töödes Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamise rahulikku iseloomu Eestis.Selle põhjust näeb H.Pöögelmann eelpool nimetatud klassijõudude vahekorras. Ta kirjutab näiteks: " Eesti kodanlus oli niisama vihane nõukogude vastane,nagu mujalgi Venemaal,kuid tal puudus ainetine ,sõjaline jõud,et sündivat pööret takistada."[3]

Eesti kodanlus ei mõelnud siiski nii kergesti loobuda oma võimust. Nii teeb ta paar nädalat peale Oktbrirevolutsiooni iseseiva katse taastada oma poliitilist

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.86.
2. Sealsamas.
3 H.P ö ö g e l m a n n, Mis vaheajal sündis,lk.2o.

seisundit maapäeva kaudu ning viimast "kontrrevolutsiooni keskkohaks ja lipuks tõsta."[1] Nii kogunesid maapäeva saadikud,vaatamata Eesti nõukogude valitsuse keelust hoolimata,15.novembril Toompeale, kus mõneminutilise koosoleku jooksul kuulutasid maapäeva kõrgemaks riigivõimuorganiks Eestimaal.Maapäeva koosolek aeti Tallinna tööliste poolt laiali ja, nagu H.Pöögelmann konstateerib, "ei olnud mingit jõudu maal,kes selle "kõrgema võimu" kaitseks oleks välja astunud,olgugi et maapäev sellekohase üleskutsega Eesti rahvusliste väeosade poole pööras."[2]

Mitmes oma töös käsitles H.Pöögelmann nõukogude võimu esimesi otsustavaid ja tähtsaid samme nõukogude riikluse ja sotsialistliku majandussüsteemi aluste rajamisel. Näiteks artiklis "Rahvavalitsus" peab H.Pöögelmann õigeks nõukogude võimuorganite loomist alates külast ja alevist kuni kubermangudeni.Ühtlasi selgitab ta siin nõukogude uut riikliku võimu teostamise põhimõtet, mis seisneb riikliku võimu,riikliku algatuse teostamist alt üles, s.t. rahvas on riikliku tegevuse initsiaatoriks. Koos nimetatud põhimõttega rõhutab H.Pöögelmann tema printsipiaalset erine-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.87.
2 Sealsamas.

vust vanast riigiaparaadist,kus riiklik initsiatiiv tuli "ülevalt alla".[1]

Käsitledes sotsialistliku majandussüteemi aluste rajamist,pidas H.Pöögelmann noore nõukogude võimu kõige olulisemaks saavutuseks "m a a r a h v a o m a k s " võtmist, " mis tegelikult seisis selles,et mõisad Eesti töörahva kätte võeti."[2] Teistest nõukogude võimu majanduslikest sammudest tõstab H.Pöögelmann esile veel tööliskontrolli sisseseadmist vabrikuis ning kaubanduslikes ettevõtteis. Edusammuks oli samuti nõukogude riikluse arenemine maal. Siin võtsid nõukogud talurahva poliitilise ja majandusliku juhtimise enda kätte.[3]

E e s t i k o d a n l u s e r i i k l i k u i s e s e i s v u s e t a o t l u s e s t.

H.Pöögelmann tõestab oma töödes riikliku iseseisvuse ning Venemaast eraldumise mõtte puudumise Eesti kodanluse ridades pärast veebruarirevolutsiooni.Siis

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Rahvavalitsus, "T ö ö l i n e" nr.18, 24.jaanuaril 1918.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Mis vaheajal sündis,lk.21

3 Sealsamas,lk.22.

säilus ekspluataatorlik kord ning Eesti kodanlusele avanes mitemti avaram poliitilise tegevuse vabadus,mida talle võimaldas Vene kodanlus Ajutise Valitsuse kaudu. Näitena Eesti kodanluse tolle aja poliitiliste tõekspidamiste kohta esitab H.Pöögelmann maapäeva esimese esimehe kinnituse maapäeva avamisel 3.juunil 1917, et ""ainult Vene demokraatia peale toetudes meie Eesti rahva vabadust kõige paremini võime kindlustada.""[1]

Eesti kodanluse ridades riikliku iseseisvuse ja Venemaast eraldumise mõtte tekkimise ajendina tõstab H.Pöögelmann esile eelpool nimetatud nõukogude võimu majandusliku ning poliitilise tegevuse ekspluataatorliku korra likvideerimise suunas. Teiseks ajendiks peab H.Pöögelmann lootuse kadumist kodanluse ridades oma endise seisundi taastamiseks kontrevolutsioonilise pöörde tagajärjel Veenemaal kõige lähemas tulevikus. Seetõttu hakkas Eesti kodanlus otsima uusi teid nõukogude võimu alt pääesemiseks. H.Pöögelmann kirjutab.:"Meeleheitel haaras kodanlus kinni iseseisvuse mõttest,seejuures rahvakomissaride nõukogu rahvusküsimuse dekreedile toetudes,mis rahvastele täielise enesemääramise kindlustas,"[2]

---

1 H. P ö ö g e l m a n n , Klassivõitluse ajalugu,lk.87.

2 Sealsamas.

H.Pöögelmann toob esile kaks reaktsioonilist jõudu,kes õhutasid omaltpoolt riikliku iseseisvuse mõtet Eesti kodanluse ridades.

Esimeseks ja sisemiseks selliseks reaktsioonilisek jõuks oli kohalik aadelkond. Nõukogude võim natsionaliseeris parunite mõisad ning tühistas nende aadlitiitlid. Seetõttu muutus neile Eesti eraldumine Nõukogude Venemaast , nagu märgib H.Pöögelmann. "otse eluküsimuseks ja sellepärast püüdsid nad seda mõtet Eesti kodanluse ridaski õhutada."[1]

Teiseks ja väliseks Eesti Venemaast eraldumise mõtte õhutajaks oli Saksa imperialism. Viimane taotles Baltimaade vallutamist ning pidas taktikaliselt kõige sobivamaks oma plaani realiseerimise mooduseks teostada seda nende maade riikliliku iseseisvuse kaudu. Neil anastuslikel eesmärkidel soovitasid nad otseselt Eesti kodanlusele Eesti riikliku iseseisvuse väljakuulutamist. Nagu H.Pöögelmann märgib, muutus siitpeale Eesti iseseisvuse mõte kõigi tagurlike ringkondade loosungiks,millele nad kõik oma "pääsemislootused koondasid"[2]

Näidates Eesti kodanluse poolt arendatava "iseseisvuse"

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Mis vaheajal sündis,lk.24.
Sealsamas.

mõtte kõige lähemat seost kohaliku aadli ja Saksa imperialismiga,H.Pöögelmann vastandab sellele Eesti bolševike seisukohad. Bolševikud,nagu H.Pöögelmann selgitab, ei olnud vastu Eesti riiklikule iseseisvusele.Kuid nad nägid ette,et Nõukogude Venemaast lahutatud iseseisva väikeriigina oleks Eesti otsekohe sattunud imperialistlike suurriikide,eeskätt aga Saksamaa meelevalda. Arvestades Saksamaa poolt tulevat hädaohtu ning lähtudes Eesti töörahva elulistest huvidest,pidasid Eesti bolševikud kõige ostarbekamaks riikliku suveräänsuse vormiks autonoomiat Nõukogude Venemaa koosseisus.[1] Kui aga riiklik iseseisvus ja eraldumine Nõukogude Venemaast oleks tõesti hoidnud Eestit välismaisest interventsioonist,siis"oleks seda sammu Smolnõist tingimata soovitatudgi".[2]

Eesti kodanlus oli ise sõjaliselt liiga nõrk selleks,et muuta teoks Eesti eraldamine Nõukogude Venemaast vastu töörahva tahtmist. "Mis jäi nüüd kodanlusel üle...",kirjutab H.Pöögelmann muud kui - lootust panna mõne välise jõu peale,kes enamlaste, see on:tööliste valitsuse purustaks.Seesugu-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Eesti tulevik,lk.24-27.

2 H.P(ö ö g e l m a n n)Kaks aastat rahvuspoliitikat Eestis, "Klassivõitlus"1919,nr.11,lk.38-42.

ne väline võim võis sel juhtumisel aga ainult S a k s a s õ j a v ä g i olla, kellele Vene kodanlus juba Saaremaa,Hiiumaa ja Muhumaa olid ära andnud."[1] Ja nii pöördusidki Eesti kodanlus ning aadelkond Saksamaa poole palvega,et "Saksa sõjavägi Eestisse tuleks."[2]

S a k s a o k u p a t s i o o n i s t E e s t i s.

1918.a. veebruaris toimus kõigil sõjarinnetel Saksa imperialistide pealetung. 19.veebruaril tungis Saksa sõjavägi ka Eesti mandrile. Sellega algas Eestis üheksakuuline Saksa okupatsioon.Eesti anastamise plaan, nagu konstateerib H.Pöögelmann oli Saksa imperialistidel küpsenud juba 1917.a. detsembris.

H.Pöögelmann taunib teravalt Eesti kodanluse kaasabi Saksa sõjaväe juhtkonnale maa okupeerimisel.Ta kirjutab selle kohta näiteks järgmist: Eesti kodanlus ei tahtnud jääda lihtsaks pealvaatajaks "vaid püüdis " t e g e l i k u l t k a a s a a i d a t a, S a k s a v ä g e d e l e t e e d v a l m i s-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Mis vaheajal sündis,lk.25
2 Sealsamas.

t a d a, m a a d p u h a s t a d a,niipalju kui suudab."[1] Kodanluse selline tegevus avaldus eeskätt "juba mõnda aega e n n e" Saksa vägede tulekut provokatsiooniliste teadete ning avaldus-te levitamises.[2]

Nõukogude võimu sõjaline tase Eestis oli nõrk. H.Pöögelmann näitab selle põhjusena ülevenemaalist demobilisatsiooni. Küll säilusid Eesti rahvuslikud väeosad ,kuid nende valgekaartlik ohvitserkond,see "E e s t i ko d a n l u s e ihukaitsevägi" asus Saksa vägede maabumisel Eesti mandrile otseselt reet-mise teel.[3]

Saksa sõjaväe sõjalise ülekaalu tõttu olid nõukogud sunnitud Eestis lahkuma. H.Pöögelmann selgitab siia-juurde,et nõukogudel ei olnud tegelikult mingeid sõjalisi jõude vastu panna sisse tunginud vaenlasele. Ainult "Mõnisada punakaartlast ,kes küll jaksasid oma kodanlust vaos hoida aga hoopis ettevalmistamatud ja vilumatud olid korraliku ja tehniliselt hästivarusta-tud sõjaväega võitlema,"[4]

Eesti kodanlus kasutas kiiresti silmapilku,kus nõukogude asutusesd olid lõpetamas evakueerumist

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Mis vaheajal sündis,lk.26.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas,lk.27

4 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.89.

Tallinnast, Saksa sõjavägi aga ei olnud veel suutnud linna okupeerida, ning kuulutas kiiruga kokkukutsutud maapäeval välja Eesti riikliku iseseisvuse. H.Pöögelmann hindas kodanluse seda sammu manöövrina,mille eesmärgiks oli niimoodi sakslastest "ajalooliselt ette jõuda ja õigust võita Eesti töörahva turjal ratsutamiseks."[1]

Saksa okupatsiooni-aja ajalookäsimuste käsitlemisel paljastas H.Pöögelmann Eesti kodanluse koostöö kohaliku aadli ning Saksa sõjaväe juhtkonnaga. Eriti terevalt mõistis ta hukka nende ühised sammud,millede eesmärgiks oli sobitada Eestit n.n. "Balti hertsogiriigi"sildi all imeprialistliku Saksamaa rüppe. [2]

H.Pöögelmann töi oma töödes samuti esile Eskodanluse Saksa okupatsiooni-aegse tegevuse selle külje,mis seisis teistelt imperialistlikelt suurriikidelt abi ja kaitse palumises. Eesti kodanluse küllaltki aktiivse välispoliitilise tegevuse põhseks pidas H.Pöögelmann kahtlusi Eesti kodanluse ridades Maailmasõja tulemuste kohta, kindla usu puudumist Saksamaa sõjalisse võitu. [3]

Eesti kodanluse välispoliitilise tegevuse kohta kirjutab H. Pöögelmann Eesti kodanluse politikalise n ä r u s u s e

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk89.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Eesti tulevik,lk.5

3 Sealsamas.

kohta se ole selgemat i n e t u m a t tõeasja enam otsidagi, kui see sokutamine ja sobitamine, mida ühel pool Virgod,Piibud ja Pustad Inglise , Prantsuse,Itaalia ja isegi... Ameerika Ühisriikide valitsuste juures; teisel pool Tõnisson - Menning - Martna Saksa valitsuse u k s e t a g a ... ja kolmandaks Pätsid ,Põlluda,Raamotid Baltimaade rüüstajate ja kurnajate parunite pool mangudes toimetavad."[1]

Saksa okupatsioonivõimud laastasid oma üheksakuulise valitsemisajal massiliselt Eesti tootlikke jõude. Tööstusseadmete ja tooraine Saksamaale ulatusliku väljavedamise tõttu kaotasid töölises vabrikutes töö ning olid sunnitud siirduma mujale elatist otsima. Suur osa töölisi läks Nõukogude Venemaale ,et siin koos vene proletariaadiga ühiselt "käsikäes uut proletaarlaste isamaad ja Suure Oktoobri võitusid kaitsta."[2] Nii jäi endisest Eesti 4o-5o-ne tuhandelisest tööliste armeest (1917.a.) Saksa okupatsiooni-aja lõpuks järgi vaid 4-5 tuhat inimest.[3] H.Pöögelmann hindas töölisklassi massilist vähenemist raskeks kaotuseks Eesti revolutsioonilisele töölisliikumisele ja mis avaldas mõju ka järgne-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Eesti tulevik,lk. 7.
2 H.P ö ö g e l m a n n, Majandusline kriis Eestis, lk. 12.
3 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.127

vatele ajaloosündmustele.

Saksa okupatsiooni ajal nõrgenes mõnevõrra üldidine klassiteadlikus Eestisse jäänud tööliste ridades. "Tööstuse laostamine",kirjutab H.Pöögelmann , "oli peale majanduslise lagunemise ka veel rahvuslist vihakihvti tööliste ridadesse külvanud...See tumestas järeljäänud töölishulkade klassilist arusaamist,jättis klassilise võitluse ja klassilisest survest pääsmise rahvuslise vabanemise varju."[1] Kodanlik-natsionalistlike vaadete levikule töölisklassi ridades aitas palju kaasa ka "" sotsiaaldemokraatide kihutustöö,mis isegi okupatsiooni alal teatud määrani lubatud oli."[2]

Rasketel Saksa okupatsiooni kuudel revolutsioonilise töölisliikumine Eestis siiski ei lakanud.Mõõdus mõni aeg ning töölisklass hakkas bolševike juhtimisel taastama Saksa okupatsioonivõimude ning Eesti kodanluse kontrrevolutsioonilise tegevuse tagajärjel laostunud töölisorganisatsioone. Eriti tähtsat organiseerivat osa töölisliikumise taastamisel etendas eesti keelne bolševistlik ajakirjandus. H.Pöögelmann kirjutab :"" Juba aprillis hakkas põrandaalune "Kommunist ilmuma, mis kohale jäänud töölistele seikorda selgitas ja raske okupatsioonisurve

---

1 H. P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.127

2 Sealsamas.

all pead ei lasknud longu vajuda."[1] Saksa okupatsioon"ei võinud kauaks püsima jääda ,ja sellepärast tuli ettevalmistuda uutele võitlustele."[2]

9.novembril 1918.a. puhkes Saksamaal revolutsioon. Sellele järgnes vahetult (11.nov.) Saksamaa sõjaline kapituleerumine Entente'i riikide ees. Revolutsioon ja sõjaline lüüasaamine nõrgendasid oluliselt Saksa imperialismi ning ta oli sunnitud lahkuma tema poolt okupeeritud territooriumitelt,sealhugas ka Eestist.

Saksa okupatsiooni lõppemisega avanes Eesti töörahvale taas võimalus nõukogude võimu kehtestamiseks. Nõukogude võimu taaskehtestamise perspektiiv aga üldse, nagu H.Pöögelmann mitmel pool oma töödes märgib, oli täielikult vastuolus Entente'i imperialistide kavadega. Viimased olid igati huvitatud ekspluataatorliku korra säilumisest Baltimaades,mis pidi olema üheks teguriks selles abinõude kompleksis,millega arvati suutvat pidurdada sotsialistliku revolutsiooni edasist levikut Nõukogude Venemaalt teistesse Euroopa riikidesse, eeskätt aga revolutsioonilisele Saksamaale. Kuivõrd ekspluataatorliku korda Baltimaades siiski oli võimatu säilitada siit lahkuvate Saksa sõjavägede kaasabil, pidi imperialistide arvates selle ülesande realiseeri-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, K_lassivõitluse ajalugu, lk. 9o.

2 Sealsamas.

mise võtma enda kanda kohalik kodanlus.Neil kaalutlusil tegid Entente'i imperialistid Eestist lahkuvale Saksa sõjaväe juhtkonnale korralduse riikliku võimu üleandmiseks Eesti kodanlusele üleandega – mobiliseerida elanikkonda nõukogude vastasele võitlusele. Ametlik riigivõimu üleandmine Saksa okupatsioonivägede juhtkonna poolt Eesti kodanlusele toimus novembrikuu teisel poolel.[1]

K o d u s õ j a s t.

Käsitledes Saksa okupatsiooni lõppu ning kodanluse võimuletulekut,H.Pöögelmann tõi esile kõigi objektiivsete tingimuste olemasolu nõukogude võimu taastamiseks Eestis. Eesti töölisklass mõistis seda ning alustas viivitamatult võitlust nõukogude võimu eest.

Võitlus kodanliku võimu kukutamiseks,nagu H.Pöögelmann näitab, toimus kahel rindel - sise- ja välisrindel (kodusõjarinne).

Siserindel algas töölisklassi võitlus 8.novembri streigiga,mis kasvas 12. novembri meeleavalduseks loosungi all ""Maha kodanline valitsus"".[2]

Tallinna töötajate 12.novembri meeleavalduse surus kodanlus maha veel Tallinnas viibiva Saksa sõjaväe

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.127-128.
2 Sealsamas,lk.127.

abil . " Saksa sõjaväe, Saksa imperialistide armust," kirjutab H.Pöögelmann, "jäi Eesti kodanluse valitsus püsti."[1] Seega oli Eesti kodanlus "ise esimesena võõrad väed Eesti töörahva vastu võitlusse kutsunud."[2]

Eesti kodanluse poolt Saksa sõjaväe kasutamisega seostab H.Pöögelmann välisrinde s.o. kodusõjarinde tekkimise. Ta märgib, et pärast kodanluse poolt kasutatud terrorit 12.novembri demonstratsiooni vastu,tegid Tallinna töölised oma 19.novembri üldkoosolekul "otsuseks kätt sirutada Vene töörahvale ühiseks võitluseks Eesti nõukogude vabariigi eest."[3]

Teguriteks, mis võimaldasid Eesti kodanlusele luua oma valitsust ning seda ka esialgu võimul hoida,pidas H.Pöögelmann Eestisse jäänud Saksa sõjaväe toetust kodanlusele ning töölisklassi võitlusjõu tunduvat nõrgenemist tema arvulise suuruse kümne korduse vähenemise tõttu Saksa okupatsiooni kuudel. Kuid need tegurid,mis andsid Eesti kodanlusele töölisklassiga võrreldes mitmeti soodsama seisundi," ei oleks Eesti kodanlist valitsust päästnud,sest novembri lõpul Narvast alganud pealetungimine (Eesti punased väeosad-H.J.)...andis Tallinna töölistele julgust ja oleks nad kahtlemata ülestõusule viinud,kui mitte parajal silmapilgul Inglise laevastik kodanlusele päästmist poleks toonud."[4]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.127.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.

Üheks suuremaks Tallinna tööliste väljaastumiseks välismaise vahelesegamise vastu Eesti siseasjadesse oli 17.detsembri meeleavaldus, mis "näitas inglastele,et Eesti töörahvas on valmis uue okupatsiooni vastu võitlema."[1]

Eesti kodanlus ajas relvadega tööliste 17.detsembri meeleavalduse laiali,kusjuures demonstrantide hulgas oli ohvreid. H.Pöögelmann mõistab hukka Eesti kodanluse teoviisi kui püüde teenida niiviisi oma uute peremeeste "Inglise imperialistide usaldust."[2]

Välisrindel algas võitlus Eesti proletariaadile edukalt. 28.novembril vabastati Narva Saksa ning kodanlikest Eesti väeosadest Eesti punaste polkude poolt. 29. novembril kuulutati Narvas välja Eesti nõukogude vabariik - Eesti Töörahva Kommuun.[3]

H.Pöögelmann töötas Eesti Töörahva Kommuuni Rahvamajanduse Valitsuse juhatajana. Ta juhendas ning organiseeris vahetult majanduslikku ülesehitustööd proletariaadi poolt vabastatud Eesti territooriumi osal.

Ajaloolisest seisukohast on väga huvitavaks dokumendiks H.Pöögelmanni brosüür "Mõned põhijooned majan-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk. 127.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

duslise elu korraldamisest Eesti Töörahva nõukogude vabariigis,"[1] Nimetatud brosüüris selgitab H.Pöögelmann poliitilisest seisukohast lähtudes mitmeid aktuaalseid sotsialismi ülesehitamise probleeme Eesti Töörahva Kommuunis. Käsitledes näiteks sotsialistliku majandussüsteemi rajamise küsimusi Eestis, H.Pöögelmann õigustas ning argumenteeris tootmise ning tarbimise riiklikku tsentraliseerimist, aga samuti väiketootmise üle riikliku kontrolli sisseseadmist. [2]

Põllumajanduse alal ei pidanud H.Pöögelmann küla otsekohest üleminekut sotsialistlikule omandivormile antud momendil otstarbekaks tootlike jõudude mittekülläldase arengutaseme tõttu. Ta arvas õigemaks küla järk-järgulist siirdumist sotsialismile.H.Pöögelmanni järgi tuli alustada mõisate "kommuseerimisest" ning siis nende baasil näidata talurahvale sotsialistlikku suurpõllumajanduslike ettevõtete eeliseid.[3]

Üheks küllaltki tähtsaks Eesti Töörahva Kommuuni poliitiliseks sammuks pidas H.Pöögelmann "ühtse elamisraha " sisseseadmist. Kuid "ühtset elamisraha" ei õigustanud H.Pöögelmann kui sotsialistlikku tasustamise süsteemi, vaid kui ajutist abinõud,mis ainult

---

1 Peterburis, 1919.
2 Sealsamas, lk. 14-16
3 Sealsamas.

antud ajaloolistes tingimustes vahet"ülemate" ja "alamate" tööliste vahel vähendas "ja tööliskonna enesetunnet ja õiglustunnet tõstis".[1] H.Pöögelmann selgitab siiajuurde veel,et "ühtne elamisraha" ei ole sotsialismi ideaal ega kuulu kommunistliku partei programmi eesmärkide hulka.Kommunistlik partei "püüab selle poole,et i g a t ö ö l i s e tarbeid täita."[2]

Suurt tähelepanu osutab H.Pöögelmann tööjõureservide rakendamisele ühiskondlikult kasulikule tööle, eriti aga töö orjastava iseloomu asendamisele tööst huvitumise põhimõttega. Kui kõrgelt H.Pöögelmann hindas töö iseloomu muutmist,näitab tema järgmine avaldus: "Ü k s a i n u s p ö ö r e töö o r j u s e asemele töö u v i t u s e s e a d m i n e — on v ä ä r t t e r v e i d a j a l o o l i s i a r e n e m i s e j ä r k u s i d."[3]

1919.a. algul toimus kodusõja rindel pööre kodanliku armee kasuks.H.Pöögelmann peab selle põhjuseks eeskätt Entente'i poolt osutatud materiaalset ning Soomest,Rootsist ja Taanist saabunud elavjõu abi Eesti kodanlusele.Nende abijõududega suutis kodanlik Eesti armee haarata sõjalise initsiatiivi kodusõja rindel ja sundida 1919.a. suveks Eesti punaseid väe-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Mõned põhijooned majanduslise elu korraldamisest Eesti töörahva nõukogude vabariigis,lk.13.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas,lk.23.

osad Eestist taganema.[1]

Kodusõja sõjalist külge kirjeldas H.Pöögelmann oma töödes üldjoontes. Väärtuslikum on kodusõja sisuliste probleemide selgitamine tema poolt.

Käsitledes küsimust Eesti kodanlikust armeest, H.Pöögelmann tõi esile tema põhi klassikoosseisu. Nii moodustas kodanliku armee põhimassi talurahvas, keda kodanlus oli meelitanud nõukogude vastasesse sõtta maareformi teostamise lubadusega. Seoses nimetatud asjaoluga H.Pöögelmann märkis Eesti Töörahva Kommuuni vea selles,et viimane oma,kuigi lühikesel,tegevusajal kodanluse maareformi "pettuseagitatsioonile mitte oma tõsist proletaarset maasaamise võimalust vastu ei seadnud,vähemalt osagi suurmaaomandust soovijatele ära ei jaganud,et tõeliselt töörahva huvisid kaitsva maapoliitikaga kodanluse ja sotside pettusepoliitikat halvata ja maatöörahvast selle pettuse vastu üles tõsta."[2] Samal ajal aga ruttasid "kodanlised parteid ja sotsid üksteise võidu kuulutama,et nad mõisnikkude maade võõrandamist ja töörahvale - eeskätt "vabaduse" sõjast osavõtjatele - ärajaotamist nõuavad."[3]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.128.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Majandusline kriis Eestis, lk. 13.

3 Sealsamas,lk. 12.

Töölisi,nagu H.Pöögelmann märkis,Eesti kodanlus ei julgenud põhiliselt oma armeesse mobiliseerida kartusest nende revolutsioonilisuse ees, mis oleks võinud üle kanduda ka teistele sõduritele.[1]

H.Pöögelmann selgitas,et kodanlik armee omas küllaltki arvuka,juba tsaari armees ja esimeses Maailmasõjas lahingkogemusi omandanud, ohvitseride kaadri. See andis kodanlikule armeele küllalti tähtsa taktikalise paremuse kodusõjas.Põhiliseks, mis kindlustas kodanlikule armeele sõjalise edu,pidas H.Pöögelmann siiski ikkagi välismaist abi.[2]

1919.a. kesksuveks kujunes kodusõja rindel olukord,mis tegi võimatuks nõukogude võimu taastamise Eestis. Ja kuivõrd "nõukogude võimust tegelikult enam juttu ei saa olla",kirjutas H.Pöögelmann,"ja et see ainult vormiks muutunud organisatsioon rahutegemisel takistuseks ei saaks olla,lõpetatakse E.Komm. Partei Keskkomitee otsusel 19.juulist E.Töörahva Kommuun." [3]

Eesti töörahva võitlus kodanluse vastu jätkus si-se-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Pärast sõda, "Klassivõitlus" 192o,nr. 1/2,lk.5.

2 Sealsamas.

3 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.132.

rindel raugematult edasi. Eesti revolutsioonilise töölisliikumise üheks väljapaistvamaks võitlustähiseks oli Saaremaa töörahva relvastatud ülestõus 1919.a. veebruaris. Sellele Saaremaa töörahva kangelaslikule väljaastumisele pühendas H.Pöögelmann mitu luuletust üldpealkirja all "Saaremaa ülestõusu kangelaste mälestuseks."[1]

Analüüsides Saaremaa töörahva ülestõusu,H.Pöögelman näitas selle otsese põhjusena Eesti Ajutise Valitsuse mõisnikkudesõbralikku poliitikat ning katset kihutada Saarte töörahvast "punaste töölisteväe vastu."[2]

Eesti revolutsioonilise töölisliikumise raugematu võitluse jätkuna tõstis H.Pöögelmann esile ka Tallinna tööliste 1919.a. 1. mai meeleavalduse. "Ja kuigi teda siin kuulipritside ,automaatpüsside ja tääkidega vastu võeti,"kirjutas H.Pöögelmann," siis ei keelanud see teda mõni päev hiljem vaabrikustes tööd seisma panna et omale palgalisa nõuda."[3]

Eriti teravalt tuli Eesti töörahva revolutsiooniline otsustavus esile "esimesel ülemaalisel ametiühisuste kongressil"[4]. See väljendus esiteks kongressi delegaa-

---

1 "Saarte rahva revolutsioon",artiklite kogumik, Leningrad,1934,lk.66-74.

2 H.Pö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk.129

3 Sealsamas,lk.129.- 13o.

4 Sealsamas,lk. 13o.

tide eitavas suhtumises sotsiaaldemokraatidesse. Viimased tunnistati "k o n t v õ õ r a s t e k s t ö ö r a h v a k o n g r e s s i l."[1]

Eesti töörahva revolutsiooniline meelestatus väljendus eriti ametiühingute kongressi delegaatide otsustavas nõudmises – lõpetada Eesti osavõtt Nõukogude Venemaa vastasest interventsioonist ja sõlmida rahu. See nõudmine, nagu märgib H.Pöögelmann, oli liig Eesti kodanlusele "ega passinud liitriikide, iseäranis Inglismaa, plaanidesse, kes uusi pealetunge kavatsesid."[2] Eesti kodanlus aga pidas rahu nõudmist eriti ohlikuks põhjusel, sest ka kodanlikus armees "rahunõudmise meeleolu ikka rohkem ja rohkem hakkas maad võtma."[3]

Väga teravalt mõistab H.Pöögelmann oma töödes hukka Eesti kodanluse poolt rakendatud valge terrori, mis vallandus vahetult kodanliku armee esimese sõjalise eduga kodusõja rindel. Üheks koletuslikumaks Eesti kodanluse valge terrori aktiks oli ülalnimetatud ametiühingute kongressi 102 delegaadi arreteerimine. Arreteerituist lasti 26 väljapaistvamat töölisaktivisti Isborskis maha, ülejäänud aga saadeti otse lahintegevuse ajal üle rinde Nõukogude Venesse.

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk.130.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 H.P ö ö g e l m a n n, Isborsk (Irboska), Peterburi, 1922.

H.Pöögelmann tõi väga veenvalt esile Eesti kodanluse kõhklused oma võimu püsivusse kodusõja päevil, vaatama sõjalisele edule rindel. Nii nägi Eesti kodanlus oma ekspluataatorliku seisundi säilitamise kindlaimat garantiid ikkagi kapitalistlikus Venemaas. Ja lähtudes oma kitsaist klassihuvidest,toetas ta seepärast Nõukogude Venemaa vastu võitlevaid kontrrevolutsioonilisi tsaarikindraleid, näiteks Eestis tegutsevat Judenitšit.Valgekaartlike kindralite võit nõukogude võimu üle Vememaal aga oleks tähendanud ühtlasi eesti rahvale igasuguse rahvusliku suveräänsuse lõppu. Toetades valgekaartlike kindraleid nõukogude vastases sõjas,Eesti kodanlus reetis seega täielikult üldrahvalikud huvid.[1] H.Pöögelmann kirjutab näiteks:" Ja kuigi need ära andmise ja "iseseisvusega" sahkerdamise katsed korda ei läinud,siis tuleb Eesti kodanlusel selle eest nõukogude punast väge tänada,kes Judenitschi ...verise peaga Eestise tagasi kihutas."[2]

1919.a. lõpuks tugevnes Nõukogudemaa sõjaline tase. Punaaœrmee asus otsustavalt välismaisi intervente maalt välja ajama. Pärast ägedaid lahinguid

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Valge Eesti ja Oktoobri XV aastapäev,"Klassivõitlus" 1932,nr.148-149, lk.17.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk. 132.

Narva all oli Eesti kodanlus sunnitud vastu võtma Nõukogude Venemaa rahuettepaneku.

2.veebruaril 192o.a. sõlmiti kodanliku Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel Tartus rahuleping. "Eesti proletariaadile tähendas see ", kirjutab H.Pöögelmann," otsekoheselt sõjariistus võitluselt ajutiseks lahkumist et ennast uutele otsustavatele lahingutele ettevalmistada."[1]

EESTI AJALOOST KODANLIKU DIKTATUURI AJAJÄRGUL (aastad 192o– 1937).

E e s t i e s i m e s e M a a i l m a s õ j a-järgse k r i i s i a a s t a i l (192o - 1924).

Esimeses Maailmasõja–järgse kriisi aastate Eesti ajaloosündmuste analüüsimisel ja selgitamisel lähtus H.Pöögelmann alati eelkõige kodanliku Eesti tootlikest jõududest ja tootmissuhetest. Käsitledes näiteks majanduselu Eestis antud ajalooetapil,ta selgitas,

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.131.

et kapitalistlikud tootmissuhted "mis Eestis püsima jäid kodanluse võiduga klassisõjas" olid "pakuks jalus" Eesti majanduselu kõikide alade edasiarengule.[1]

Peale kapitalistlike tootmissuhete kui peapõhjuse loeteleb H.Pöögelmann veel rida kodanliku Eesti majanduse erijooni, mis samuti pidurdasid tema edasist tõusu.

Tööstuse alal toob H.Pöögelmann esile selliste pidurdavate erijoontena:

> rõhuva osa Eesti suurtööstuse hävinemise,mille kutsus esile tema vägivaldne lahutamine oma loomulikust toorainete baasist ning müügiturust - Nõukogude Venemaast,ilma,et ta oleks suudetud seda kaotust hüvitada kapitalistlikus maailmasüsteemis;
>
> järgi jäänud suurtööstuse ettevõtete surumine kodanliku Eesti turu kitsastesse raamidesse;
>
> tootmisvahendite ja õppinud tööliste kaadri puudumise ,mis oli tingitud Saksa okupantide poolt läbiviidud Eesti tööstuse riisumisest 1918.a.;

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis, lk. 4.

suurtööstusele vajalike kapitaalmahutuste puudumise,sest ta oli kaotanud teda rajanud ning finantseerinud vene-ning väliskapitali seljatoe;

Eesti kodanluse majandusliku nõrkuse, võhiklikkuse suurtööstuse juhtimisel ning rahvusvaheliste majanduslike sidemete puudumise.[1]

Kõiki nimetatud erijooni kokku võttes konstateerib H.Pöögelmann,et Eesti tööstuse olukord ei olnud peale Tartu rahu mingil kombel rahuldav ja mistõttu on ka arusaadav " kui kõikuv see aluspind oli,millele Eesti riigi majandust,eriti ta suurtööstust pärast sõja lõppu hakati üles ehitama."[2]

Põllumajanduse alal tõstis H.Pöögelmann esile rahvamajandust pidurdava erijoonena Eesti põllumajanduse struktuurilise muutuse. Maareformiga tükeldati umbes 155o suurmaapidamist enam kui 7o-neks tuhandeks talundiks.See killustas tootlike jõude põllumajanduses. Uute, n.n. "asundustalude, rajamine koormas nende värskeid omanikke võlgadega ,mille kogusummas ulatus üle 7o-ne miljoni krooni.Riigilt saadava laenu kulutasid asundustalude omanikud majapidamishoonete ehitamiseks,elus ning eluta inventari

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,, Majandusline kriis Eestis, lk. lo-12.

2 Sealsamas,lk. 12.

ja seemnevilja soetamiseks. Saadud laen jäi niimoodi esialgu n.n. " surnud kapitaliks",mis ei andnud uutele taluomanikele küllalt kiiresti vajalikku tulu. Suutmata seetõttu tasuvalt majandada äsjaloodud asundustalusid,olid paljud nende omanikud sunnitud loobuma oma majapidamistest ja need ära müüma. Rõhuva osa müügile tulevaist asundustaludest ostis jõukas maakodanlus. Nagu H.Pöögelmann selgitab, iseloomustas nimetatud nähtus täielikult kodanliku valitsuse majanduspoliitikat,mis juba maareformi algusest peale oli igati soodustaseda protsessi Eesti põllumajanduses.[1]

Käsitledes aastate 192o-1924 majanduselu kodanlikus Eestis,toob H.Pöögelmann esile ajutise töötusliku tõusu ning sellele kiiresti järgnenud majanduskriisi ulatuse ja põhjused.

H.Pöögelmann näitab,et tänu eeskätt Nõukogude Venemaalt saadud 15.miljonile kuldrublale,mida kodanlik valitsus heldelt töösturitele jaotas,algas Eestis lühiajaline," õletule taoline" uute tööstusettevõtete rajamine. Eesti kodanluse seda majanduspoliitikat nimetati "Linnaorientatsiooniks",kuivõrd "peatähelepanu linna — tööstuse ja kaubanduse - pea-

---

1 H.Pöögelmann, Majandusline kriis Eestis,lk.12-13.

le pöörati,rahaline toetus riigilt peamiselt sinna suunati."[1]

H.Pöögelmann näitab,et neil aastail kasvas tööstusettevõtete arv Eestis "tervelt 129% ! ", kuid ta konstateerib seejures paljude tööstuslike ning kaubanduslike firmade rajamises " puht spekulatsiooni iseloomu."[2]

Tööstuse äärmiselt lühiajalisele tõusule järgnes majanduskriis,mis hävitas märgatava osa Eesti tööstusest ning halvas ka teiste majandusalade tegevuse. Kriis avaldus näiteks väga tervalt riigi rahanduses ja väljendus marga kursi languses. Suure osa tööstuse hävinemine majanduskriisi tagajärjel tõentas kodanliku diktatuuri industrialiseerimispoliitika täielikku nurjumist.[3]

Põhjuseks,miks Eesti sattus majanduskriisi,pidas H.Pöögelmann eeskätt kapitalistliku tootmisviisi sisemisi vastuolusid üldse,koos eelpool nimetatud majanduslike erijoontega. Siia lisandusid veel : põllumajanduse raske seisund,siseturu madal ostujõud ning tööstuse kui ka põllumajanduse sõltuvus kapitalistlikust maailmaturust. Kõige selle

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Majandusline kriis Eestis,lk. 16.

2 Sealsamas, lk.17

3 Sealsamas, lk.17-18.

tõttu ei suutnud Eesti majandus avaldada mingit vastupanu sõjajärgsele ülemaailmsele majanduskriisile ning sattus viimase võimusesse.

Käsitledes Eesti sisepoliitilist olukorda aastail 192o-1924, toob H.Pöögelmann siin esile poliitilise kriisi teravnemise.

Kodusõja lõpetamine ning Tartu rahu,nagu märgib H.Pöögelmann,ei toonud Eestisse "kodurahu". Seevastu sõjärgne majanduskriis teravdas kõiki vastuolusid ühiskonnas ning suurendas üldist rahulolematus valitseva korraga. Eesti kodanluse ridades,konstateerib H.Pöögelmann,valitses pidevalt hirm, et "sisemine rahulolematus - selgemas keeles revolutsioon - Tartu rahulepingu nurka viskab nagu Saksamaa revolutsioon 1918.a. Bresti lepingu."[1]

H.Pöögelmann toob kodanliku diktatuuri käsitlemisele esile "kolm alusammast" millele viimane, "Eesti demokraatlise vabariigi nime all,üles ehitati."[2] Need kolm alusammast olid: "iseseisvus", "demokraatia" ja "maaküsimuse lahendamine maatahtjate soovidele vastavalt."[2]

H.Pöögelmann tõestab ka nimetatud"kolme alussamba mädasuse. Ta kirjutab näiteks: " rahvuslist

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Pärast sõda,lk.6.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk. 133.

iseseisvust oli Eesti kodanlus...enam kui üks-kord püüdnud maha sahkerdada, ega rehkendanud sellega kui tõsiasjaga... Demokraatia oli ainult ilusaks sildiks" valgekaartlikule diktatuurile ja "maalubamine" oli sõõdaks "kõigi parteide hingepüüdmise õngeridva otsas."[1]

192o.a. novembris toimus kodanliku Eesti I Riigikogu valimine. Analüüsides valimistulemusi,selgitas H.Pöögelmann siit klassijõudude vahekorra, mis oli kujunenud pärast kodanluse võitu kodusõjas. Valimistulemused,nagu H.Pöögelmann konstateerib,näitasid kõige tagurlikemate kodanlike parteide poliitilise kaalu tõusu ühelt poolt ning teiselt poolt Eestimaa Kommunistliku Partei avangardse osa ning tööliste klassiteadvuse kasvu. [2]

I Riigikogu valimistulemuste järgi otsustades, nõrgenes selliste parteide nagu Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei [3], Tööerakonna ja Rahvaerakonna poliitiline seisund. Selle põhjuseks peab H.Pöögelmann asjaolu,et ükski neist parteidest ei tuginenud tegelikult "ühelegi kindlale klassile" vaid ühiskonna vahekihtidele. Nendest vahekihtidest kõige arvukam - väikekodanlus - "nägi oma klassihuvide

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk. 133-134.

2 H. P(ö ö g e l m a n n),Punane laine Eestis tõuseb, "Klassivõitlus" 1921,nr.1/2, lk.3.

3 Edaspidi ESDTP ehk sotsid.

kindlaimat kaitset "maaliidus" ja "taevaliidus"" (s.o. Põllumeestekogudes ja Kristlikus Rahvaerakonnas -H.J.) .[1] Väikekodanluse toetus tagurlikele parteidele suurendas nende poliitilist osatähtsust I Riigikogus. [1]

Kodanliku diktatuuri tingimustes ei saanud EKP ise avalikult ja otseselt valimistel esineda. Seetõttu esitas ta oma saadikukandidaadid Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirjana.Hoolimata takistustest,mida kodanlus tegi tööliste valimiseelsete koosolekute läbiviimisele, saavutas Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekiri valimisringkondades,kus ta esines, küllaltki märgata arvu hääli. Nii suutis EKP,vaatamata oma illegaalsele olukorrale,saata 5 saadikut I Riigikogusse[2].See tähendas EKP avangardse osa ja tööliste klassiteadlikkuse kasvu. Eesti poliitilisel areenil seisid niisiis üksteise vastu, märgib H.Pöögelmann,kaks kindlat ning antagonistlikku jõudu- "suurkodanlus ja proletariaat."[3]

EKP saadikud I Riigikogus või nagu neid nimetati- "töölisrühm", kasutasid oma parlamentlikku "isikupuutumatust" ning tunnistasid endid "avalikult...

---

1 H. P(ö ö g e l m a n n), Punane laine Eestis tõuseb,lk. 4.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas,lk.5.

kommunistideks,kuna muidu terves riigis kommunist kas kuuli,kaagi või vähemalt pikalise sunnitöö osaline oli."[1] Kommunistide-deputaatide tegevuse eesmärgiks oli paljastada kodanlike parteide tagurlust,sotsiaaldemokraatide silmakirjalikust ning näidata seega töörahvale,et "kodanliste parlamentide kaudu tal mingisugust tulevikku loota ei ole ega võigi olla,sest need parlamendid ei ole ju midagi muud kui kodanluse klassivõitluse ja klassivalitsuse aparaadid."[1]

1922.a. esinesid bolševikud II Riigikogu valimistel tööliste ja talurahva ühise väerinna nimekirja all,mis kõigist "" ähvardustest,vältsimistest hoolimata"" saavutas häälte arvu poolest vabariigis teise koha. Sama aasta sügisel toimunud kohalike omavalitsuste valimistel saavutavad ühise väerinna saadikute nimekirjad häälte enamuse reas Eesti linnades. Näiteks hääletas Tallinnas 36 protsenti valijaid ühise väerinna,s.o. kommunistide, saadikukandidaatipoolt.[2]

EKP poliitiline mõju Eesti ühiskonnale oli niivõrd tugev,et see,nagu H.Pöögelmann näitab,avaldas mõju ka teistele sotsialistlikele töölisrühmitustele ,suurendas

---

1. H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.137.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Karm saatus, "Klassivõitlus" 1924, nr.45,lk.4.

seal pahempoolseid tendentse. Iseäranis paistis EKP poliitilise tegevuse revolutsioniseeriv mõju silma Eesti Iseseisva Sotsialistliku Töölispartei (EISTP)' liikmeskonnale. Näiteks EISTP 2. kongressil 1922 astus suur osa tema liikmeid avalikult Kominterni poliitilisele platvormile. Toimus isegi EISTP lõhenemine,kusjuures , nagu H.Pöögelmann märgib, "'Pahemale poole läinud partei osa muutis oma nimetuse (Eesti Töölispartei) ja töötas kuni oma kinnipanekuni täiesti revolutsioonilise klassivõitluse seisukohal."[1]

H.Pöögelmann käsitleb ka EKP avangardset osa ametiühingu ning teistes töölisorganisatsioonides. Selle tõttu tugevnesid töölisorganisatsioonid juba 192o.a. suveks sedavõrd, "et sm-te Kreuksi ja Bogdanovi surmamõistmise puhul silmapilk ülelinnaline streik lahti puhkeb ja määratu meeleavaldus sunnib kodanlust kohtuotsust muutma."[2]

Kõige ilmekamaks EKP poliitilise tegevuse edu näitajaks pidas H.Pöögelmann siiski eelkõige töölis - klassi organiseerituse ja tegevusühtsuse laienemist, mida tõendas 2o, tuhande linna ning enam kui lo. tuhande maatöölise koondumine EKP poolt juhitud ameametiühingutesse . See oli suur samm edasi Eesti revolutsioonilises töölisliikumises. Selle "organiseeritud jõu najal",kirjutas H.Pöögelmann,võis Eesti

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.137.

2 Sealsamas.

"tööliste ajakirjandust kindlale jalale rajada." Ja kuigi Eesti kodanlus rakendas kõiki tema käsutuses olevaid vahendeid töölisajakirjanduse väljaandmise takistamiseks,leidis EKP ikkagi võimalusi "seda tähtsat abinõu töölisliikumises alal hoida - kuni 1924.a. sügiseni,kus ta "lõplikult"- s.o. pikemaks ajaks kägistati."[1]

Käsitledes revolutsioonilise situatsiooni tekkimist Eestis ,seostab H.Pöögelmann selle Eestis valitseva majandusliku ning poliitilise olukorraga.

Eestis valitseva terava rahulolematuse kõige enam silmatorkava allikana toob H.Pöögelmann esile kroonilise tööpuuduse. Linnades oli massiline tööpuudus tingitud tööstuse laostunud olekust ning mida suurendas veelgi sõjajärgne majanduskriis.Maal oli suure ulatuse võtnud tööpuuduse põhjuseks kodanluse klassihuvides teostatud maareform. Paljastades kodanluse poolt läbiviidud maareformi klassilise tausta, kirjutab H.Pöögelmann; " Aga et jäme ots kodanlise diktatuura juures loomulikult kodanluse käes on,siis teostati maaküsimus muidugi kodanliste erakondade soovi järele; suurem osa maad anti peremeeste poegadele... kuna töörahvas sõna otsekoheses mõttes maan teele kuuse alla kihutati."[2]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.135.

2 Sealsamas.

Nagu mujalgi kapitalistlikus maailmas ,nii veeretas ka Eesti kodanlus majanduskriisi raskused töörahva õlgadele. Lisaks kroonilisele tööpuudusele lisandus veel "tarbeainete hindade tõus,mis 5o ja isegi loo%-ni ulatas ja töölised tõsises mõttes nälgima sundis".[1]

Töötavate hulkade majanduslikult väljakannatamatu olukord teravdas klassivõitlust Eesti kodanluse vastu. H.Pöögelmann nimetab,et sellel majanduslikul tagapõhjal asusid kõik töölisorganisatsioonid "kindlasti ja täielikult revolutsioonilisele seisukohale."[2]

Töötavate hulkade rahulolematuse ning revolutsioonilise töölisliikumise lämmatamiseks rakendas kodanlus massiliset valget terrorit. See oli osa Eesti kodanluse valitsemismeetodist,mis sõjaseadusega oli ülendatud õiguseks. H.Pöögelmann selgitab,et niikaua kui sõda kestis,õigustas Eesti kodanlus valget terrorit sõjaolukorraga, kuid pärast Tartu rahu oli tal raske " kapitalistlisele kurnamisele ja vägivallale katet leida,mis ta alasti iseloomu varjaks."[3] Ning Eesti kodanlus viskas oma näokatte maha ega mänginud enam variseeri.[4]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.139.

2 H.P(ö ö g e l m a n n), Pärast sõda,lk.7.

3 Sealsamas.

4 H.P ö ö g e l m a n n, Valged verekoerad ja neile kaasairvitajad,Äratrükk"Klassivõitlusest",Peterburis (1921) ,lk.3.

Kodanliku valge terrori juuriäiliseks aluseks oli sõjaseadus,mille kodanlus säilitas ka pärast kodusõja lõppemist. H.Pöögelmanni hinnangu järgi ei kindlustanud sõjaseadus võrrdeldes teiste seadustega sugugi paremini kodanlikku korda " ja 1.dets. (1924) revolutsioon näitas kui asjatu ta on." Kuid kodanlus vajas sõjaseadust välise vormina valge terrori õigustamiseks.[1]

Kodanliku valge terrori aktitest tõstab H.Pöögelmann esile kõige pealt Viktor Kingissepa ja Jaan Kreuksi tapmise,[2] töölisliikumise aktivistide hulgalise areteerimise 1924.a. algul , töölisorganisatsioonide sulgemise ning n.n. "149 protsessi". Kõik need valge terrori aktid,selgitab H.Pöögelmann,suurendasid järsult valitsusvastaseid meeleolusid töötavates hulides. [3]

192o-1924.a. kujunenud väljakannatamatu majanduslik ning poliitiline olukord on H.Pöögelmanni ajalookäsitluses otsesteks 1.detsembri relvastatud ülestõusu põhjusteks.

H.Pöögelmann märgib,et EKP suhtus väga tõsiselt relvastatud ülestõusu ettevalmistamisse ning pidas rangelt silmas leninlikku juhendid proletariaadi

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.137.

2 H.P ö ö g e l m a n n,Viktor Kingissepp,"Klassivõitlus" 1922, nr.4-5 ja Järjekordne rüüstamine Eestis, "Klassivõitlus"" 1925,nr.111-112.

3 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.14o.

võiduka ülestõusu tingimuste kohta. Ning olles veendunud kõigi vajalike tingimuste olemasolus, viis EKP Eesti proletariaadi 1.detsembri 1924.a. relvastatatud ülestõusule kodanliku korra kukutamiseks.

1. detsembri tööliste relvastatud ülestõus lõppes kaotusega proletariaadile. Analüüsides 1.detsembri relvastatud ülestõusu eeldusi ning kaotust,näitas H.Pöögelmann,et proletariaadile tõi lüüasaamise ülestõusujõudude mitteoskuslik rakendamine, organiseerimise ning juhtimise puudulikus -- seega puht taktikalised vead.[1]

Majanduslik ning poliitiline kriis süvendasid järsult kodanliku diktatuuri roiskumist.H.Pöögelmann näitab oma töödes ,et just majadusliku ja poliitilise olukorra tõttu algab sel ajal ühtlasi kodanliku Eesti kõige tagurlikemate ringkondade fašiseerumise protsess.[2]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitlüse ajalugu, lk. 141.

2 Sealsamas,lk.139.

K a p i t a l i s m i a j u t i s e s t e b a k i n d l a s t s t a b i l i s a t s i o o n i s t E e s t i s (1925-1928) .

Aastail 1925-1928 saavutas kapitalistlik maailmasüsteem ajutise ebakindla stabilisatsiooni. Teatud stabiliseerumine toimus neil aastail samuti kodanliku Eesti majanduslikus ning poliitilises olukorras.

Teguritena,mis lõid pinna ajutisele ebakindlale stabilisatsioonile Eesti majanduses,toob H.Pöögelmann esile põllumajandussaadustele soodsamate turustusvõimaluste kujunemise maailmaturul ning välisriikidelt saadud laenud.

1924.a. hakkasid kapitalistlikul maailmaturul kiiresti kerkima põllumajandusaaduste hinnad,mille tagajärjel suurenesid tulud põllumajandusest ning väljaveos kasvas põllumajandussaaduste erikaal.See ajendas Eesti kodanlust orienteeruma oma majanduspoliitikas põllumajandusele. H.Pöögelmann kirjutab selle kohta :" Suurtööstuse loomisest pettunud eesti kodanlus teeb nüüd järsu pöörangu,muudab kursi ja seab trumbiks põllumajanduse arendamise."[1] Majanduspoliitika hüüdsõnaks tõuseb põllumajanduse "taniseerimise " loosung s.o. kodanliku Eesti põllumajanduse tõstmine Taani põllumajanduse tasemele.[2]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis,lk.19

2 Sealsamas.

Eesti põllumajanduse "taniseerimiseks" koostati kodanliku valitsuse poolt 10-12.ne aasta plaan.Analüüsides kodanliku valitsuse poolt koostatud plaani ning võrreldes seda kodanliku Eesti põllumajanduse tasemega ja tootmisreservidega,jõuab H.Pöögelmann järeldusele,et kodanliku valitsuse plaan oli "utoopiline,põhjendamatu unistus".[1] Aga kuivõrd "finanskapital otsis omale uusi kurnamisalasid ja valitsus täitis ta soovi,hakati põllumajandus kehitama,määrati uue poliitika läbiviimiseks suured summad...Ja tuhanded ning tuhanded talupidajad langesid selle poliitika ohvriks; suurte kasude lootusel,millest pilte ette maaliti."[2]

H.Pöögelmann konstateerib mõningat elavnemist ka teistel majanduselu aladel neil aastail kodanlikus Eestis. Nii märgib ta tööstuse stabiliseerumist "teatud kesktööstuse tasemel" , väljaveo kasvu ning margâkursi ajutist kindlustumist. Margakursi kindlustumine ,nagu H.Pöögelmann selgitab,saavutati ühest küljest sisseveo piiramisega ning välislaenudega. Neid laene anti kodanlikule Eestile arvestades tema "tähtsust tulevase interventsiooni korral Nõukogude Liidu vastu"[3] ning nende tähtamaks tingimuseks oli tasumaksmine mõisnikele nendelt võõrandatud maade eest.[4]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Majandusline kriis Eestis, lk.2o.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas,lk.21.

4 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu,lk.

Üldkokkuvõttes jõuab H.Pöögelmann järeldusele, et kuigi välisel vaatlusel ja ainult ametlike andmeid arvestades võib täheldada mõningatel majandusaladel teatud stabilisatsiooni " siis ei või mingit kõnet olla majanduse tõelisest tervenemisest." [1] Ka ei järeldanud H.Pöögelmann majanduselu mõnigast stabiliseerumisest kodanlikus Eestis töötajate materjaalse olukorra paranemist. Ta näitas vastupidist - töötajate materjaalse olukorra halvenemise aastail 1925-1928 ning pidas selle peegelduseks väljarändamise suurenemist, rahva juurdekasvu -iibe- lakkamist ning kuritegevuse kasvu kodanlikus Eestis. [2]

Analüüsides aastate 1925-1928 kodanliku Eesti sisepoliitilist olukorda, tõi H.Pöögelmann esile siin kodanliku diktatuuri roiskumise, " mis peatamata ja paratamata" edasi läks. Kuigi kõik kodanlikud parteid pärast 1.detsembri relvastatud ülestõusu oma ühises vihas töörahva vastu ajutiselt ühise keele leidsid ja n.n. " seinast-seina" koalitsioonivalitsuse moodustasid siis, nagu H.Pöögelmann väljendab, ei jätkunud sellest "ömeti kauaks ,et neid lõhesid ja pragusid kinni võõbata,mis kodanliste parteide vahel olemas olid ja olema jäid." [3]

1925-1928.a. kodanliku Eesti sisepoliitilise olu-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Majandusline kriis Eestis, lk. 20.

2 H.P ö ö g e l m a n n,Klassivõitluse ajalugu,lk.145.

3 Sealsamas,lk. 144.

korra käsitlemisel toob H.Pöögelmann esile selle suure paanika,mille kutsus Eesti kodanluse hulgas välja tööliste 1.detsembri relvastatud ülestõus. H.Pöögelmann selgitab seejuures,et ka kodanlus pidi tunnistama oma olukorra äärmist kriitilisust ülestõusu ajal. Eriti teravalt mõistab H.Pöögelmann oma töödes hukka massilise valge terrori,mille kodanlus suunas töölisklassi vastu pärast 1.detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist. [1]

Relvastatud ülestõusu nurjumise,ulatusliku valge terrori ning majanduse mõninga stabiliseerumise tingimustes nõrgenes ajutiselt revolutsioonilise töölisliikumise hoog kodanlikus Eestis. Seetõttu on nende aastate revolutsioonilise liikumise küsimuste käsitlemine H.Pöögelmanni töödes piiratud. Andes üldhinnagu selle etapi Eesti sisepoliitilisele olukorrale märgib H.Pöögelmann ;et kuigi esimese Maailmasõja -järgsele kriisile "järgnenud stabilisatsioon,olgugi ,et see ainult osaline ja väga kõikuv oli ning sisemisi vastuolusid veelgi rohkem süvendas,nihutas siiski faschistliku diktatuuri vahenditu vajaduse küsimuse eesti kodanluse poliitika päevakorras ajutiselt tahapoole." [2]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk. 138-141.

2 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk. 3-4.

M a j a n d u s k r i i s i s t.
(1929-1933)

1929.aastal alanud majanduskriisi kodanlikus Eestis seostab H.Pöögelmann otseselt kogu kapitalistlikku maailma haaranud majanduskriisiga. Ta kirjutab selle kohta näiteks järgmist:"Ei võinud üldise kapitalismikriisi alusel tekkinud majanduskriisist puutumata jääda ka väike eesti lüli maailma kapitalistlise majanduse ahelas."[1]

Majanduskriis kodanlikus Eestis algas kõigepealt põllumajanduses. Statistiliste näitajate ning arvestuste alusel,mida H.Pöögelmann oli kogunud kodanliku valitsuse ning ajakirjanduse poolt avaldatud teadetest,tegi H.Pöögelmann igati objektiivsed järeldused põllumajandusliku tootmise ning talurahva olukorra kohta .

Käsitledes majanduskriisi avaldumist Eesti põllumajanduses,näitas H.Pöögelmann põllumajandusliku toodangu kahanemise seoses üldise põllumajandusaaduste hindade langusega maailmaturul. Üheks ilme-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis, lk.4.

kamaks tootlike jõudude laostumise näitajaks Eesti põllumajanduses pidas H.Pöögelmann talude ning elus ja eluta inventari sunniviisilist müümist taluomanike võlgade katteks.Ta kirjutas: "Talude oksionid kasvad 1927.a. alates,kuid massiliseks muutub see nähe 193o.aastaga...Kokku on 4.aasta vältel,1927-1931, üle looo talu sunniviisil oksionile läinud...Kuid kuna võlgade katteks sunniviisil müüdav talude arv aastas siiski sadadega piirdub,kannab liikuva vara sunniviisiline müük otse hävitavat iseloomu."[1]

Kasutades samuti kodanlikus Eestis avaldatud andmeid,tõi H.Pöögelmann esile kriisi ulatuse ning sügavuse riigi rahanduses,tööstuses,väliskaubanduses ning transpordi alal.[2] Kuigi kodanlikus Eestis avaldatud andmed kaugeltki ei peegeldanud kriisi tegelikku ulatust,suutis H.Pöögelmann luua nende andmete baasil küllaltki objektiivse pildi olukorkorrast. Näiteks järeldab ta nende andmete alusel, et vähemalt 4ooo tööstustöölist oli täielikult kriisi aastail täielikult tööta.[3]

Majanduskriisi aastail halvenes kõigi erialade

---

1. H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis, lk.23.
2 Sealsamas,lk. 28-4o.
3 Sealsamas,lk.28.

tööliste olukord järsult erakordse ulatuse võtnud tööpuuduse ning sellega kaasnenud suurest reaalpalga langusest. Kasutades töötute reservi olemasolu,rikkusid ettevõtjad linnades ning kulakud maal laialt töökaitseseadusi,jätsid töötajaile palgad välja maksmata,tegid tööliste töötasudest mahaarvestusi ning omavolisi kinnipidamisi ja rakendasid üldse väga ohtralt mitmesuguseid kombinatsioone töötajate töötasude omandamiseks.[1] Kõige selle kohta märkis H.Pöögelmann,et kui " eesti kodanlus ei suutnud elujõulist suurtööstust organiseerida,sellevastu oskas ta aga oma proletariaadi kurnamise igatahes "tarvilikule"kõrgusele tõsta."[2] Kodanlikus Eestis avaldatud andmeile viidates lisas H.Pöögelmann siia juurde,et Eesti tööline seisis oma palgataseme poolest " Euroopa kapitalistliste riikide hulgas - eelviimasel kohal,ainult Portugal gal on pisut veel madalamal."[3]

H.Pöögelmann tõi oma töödes esile kaks kodanlikule diktatuurile iseloomulikku joont majanduskriisi küsimuste lahendamisel.

Esimene joon väljendus kurnajate majanduslikus ja poliitilises pealetungis töötavatele hulkadele.

---

1 H. P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis, lk. 4o-47.

2 Sealsamaslk.4o.

3 Sealsamas.

Kurnajate majandusliku pealetungina töötavatele hulkadele toob H.Pöögelmann esile kodanliku valitsuse majanduspoliitika,mis avaldus linna ja maa kapitalistidele majandusliku abi osutamises töötavate hulkade elatistaseme alandamise arvel. Kodanlik valitsus eraldas suuri krediite tööstusrite,pankurite ning mäakodanluse toetamiseks,selleks vajalike summade saamiseks aga tõstis ta otseseid ja kaudseid makse ning viis ellu rida abinõusid töötavate hulkade töötasude alandamiseks. "On täitsa selge", kirjutab H.Pöögelmann, "" et neil sammudel puht klassiline iseloom on...Laiade hulkade ostuvõimet alla kiskudes...tööliste ja teenistujate tööpalku vähendades püüab kodanlik valitsus...kapitalistlisi ettevõtteid,eeskätt hallparunite ja mõisnike majapidamisi kriisipankroti hädaohust päästa."[1]

Kurnajate poliitilise pealetungina töötavatele hulkadele näitab H.Pöögelmann Eesti kodanluse poolt tehtavaid ettevalmistusi fašistliku diktatuuri kehtestamiseks. Eriti aktiivseks muutus see ettevalmistus alates 1931.a. ," kui hallparunid ühes sotsfaschisti-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis, lk.5o.

dega valitsusohjad oma kätte said."[1]

H.Pöögelmann astus väga teravalt välja Eesti kodanluse fašistliku diktatuuri kehtestamisele tüüriva sisepoliitika vastu. Sellest küsimusest kirjutas ta mitu artiklit,milledes ta paljastab nii Eesti kodanlust kui ka Eesti Sotsialistliku Töölispartei (ESTP) juhtkonna (K.Ast,A.Rei , A.Ostra-Oinas jt) kaastegevuse fašistliku diktatuurile pinna valmistamisel.[2]

Teise Eesti kodanliku diktatuuri iseloomuliku joone ja taktikana majanduskriisi küsimuste lahendamisel näitab H.Pöögelmann kodanliku Eesti osavõttu NSV Liidu vastase agressiooni ettevalmistamisest. Seda osavõttu tõestab H.Pöögelmann Eesti kodanliku valitsuse poolt kavandatud (majandusliku vajaduseta) ulatusliku raudteevõrgu laiendamise, suurte (mitte eesti rahva tarbeks) viljatagavarade soetamise ning imperialistlike suurriikide poolt Eestile välisvaluutafondi eraldamise (sõjalennukite ostmiseks) faktidega.[3] Seejuures H.Pöögelmann selgitab,et Eesti ko-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis, lk.48.

2 Faschism tungib avalikult peale,"Klassivõitlus" 1932,nr.139/14o,lk.19-22.

Sotsfaschistide põhivale vastu,"Klassivõitlus" 1932,nr.139/14o,lk.48-5o.

Sotsfaschistide osa faschistide võidus Eestis, "Klassivõitlus" 1933,nr.158.

"Maha hitlerism!Elagu faschism! , "Klassivõitlus" 1933,nr. 158.

3 H.P ö ö g e l m a n n,Majandusline kriis Eestis, lk.55.

danlus ei olnud selles Nõukogude Liidu vastases imperialistide avantüüris "mitte tahtejõuetu tinasõdur"",nagu ekslikult arvati,Eesti kodanlus võttis sellest osa täiesti teadlikult ning oma klassihuvides.[1]

H.Pöögelmann seostab majanduskriisiga kodanliku diktatuuri riikliku pealisehituse roiskumise süvenemise,mis avaldus parlamentarismi kriina kodanlikus Eestis. Ta kirjutab selle kohta näiteks järgmist: "Võitlus kodanliste parteide vahel ...võttis ka järjest sopasema ilme: vastastikused "paljastused"...kandusid üle...parteipoliitika... mustamisele ja soppamisele üldse,järelikult ka seesuguse riigikorra ja valitsemisviisi mustamisele, mis parteide tegevusele ja võitlusele on rajatud, nagu seda on kodanline parlamentarism."[2]

Majanduskriisi aastail hoogustus uuesti revolutsiooniline töölisliikumine Eestis. Selle ulatuse ja revolutsioonilisuse taseme hindamisel analüüsib H.Pöögelmann järgmisi näitajaid: streikide arvu ja iseloomu,töötatööliste koosolekute nõudmisi, tööliste suhtumist ESTP'sse ning meeleolusid kodanlikus armees. Streikide alal toob H.Pöögelmann esile

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Valge Eesti ja Oktoobri XV aastapäev ,"Klassivõitlus" 1932,nr,148-149, lk.17.

2 H.P ö ö g e l m a n n,Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk.7.

nende uue iseloomujoonena kalduvuse nihkuda majanduslikelt nõudmistelt poliitilisele pinnale.Selle näitena esitab ta streiki Narva Linavabrikus ning Türi Paberivabrikus.[1] Revolutsiooniliste meeleolude kasvu näitajana toob H.Pöögelmann esile ka tööliste terava kriitika ESTP tegevuse kohta parlamendis ning vaenulikkuse "sotside organisatsioonide esindajate vastu".[2] Näitena selle kohta esitab H.Pöögelmann tööliste koosoleku Pärnus, "kus kohalik sotside tegelane ainult pettusega,kui linnavalitsuse esindaja, koosolekule pääses."[3]

Eriti olulist revolutsioonilise meelestatuse tõu su tunnust nägi H.Pöögelmann üha suurenevas rahulolematuses kodanlikus armees , fakti,mida kodanlus püüdis igati maha vaikida. Ja kui kodanlus oligi sunnitud selliseid fakte tunnistama,siis veeretas ta süü selles "salakuulajate arvele",kes tegutsevat "ühe suure naaberriigi "huvides. Tegelikult oli siin"tegemist kommunistide ja noorkommunistidega",kes teenisid sõjaväes ja keda salakuulamise sildi all püüti füüsiliselt hävitada. "Kannab ju sotsfaschistide ja faschistide murrakus",kirjutab H.Pöögelmann, "iga revolutsioonili-ne tööline või külakehvik "Moskva palgalise agendi"

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Majandusline kriis Eestis, lk. 56-57.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

nime,sõjaväe olukorras on see muidugi "salakuulaja.""[1]

Hinnates majanduskriisi aastate töölisliikumist üldse, järeldas H.Pöögelmann,et "" See ei ole veel mitte proletariaadi vastupealetung oma kurnajatele kuid see on juba selle vastupealetungi valmimine."[2]

Käsitledes EKP tegevust majanduskriisi aastail näitab H.Pöögelmann mitmeid vigu EKP parteipoliitilises töös. Nende tulemuseks oli mahajäämus revolutsioonilisest töölisliikumisest, Peamisteks EKP parteipoliitilise töö puuduseks loeb H.Pöögelmann legaalsete töövormide ülehindamist ning ametiühingulise liikumise valesti hindamist.Kuid "Kõige järjekindlamat võitlust pidades nii parempoolse kallaku kui "pahempoolsete" kõverdamiste vastu," kirjutab H.Pöögelmann,"võidab partei jälle tagasi oma juhtivad seisukohad, astub jälle töölisklassi ja töörahva laialiste hulkade võitlusrinna etteotsa."[3] H.Pöögelmann tõstab siin esile ka Kominterni osa vigadest ülesaamisel EKP parteitöös.[4]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Majandusline kriis Eestis, lk. 57.

2 Sealsamas,lk.55.

3 Sealsamas,lk.56.

4 Sealsamas.

Majanduskriisi aastail esines EKP-s pahempoolne eksivaade ESTP küsimuses. Selle põhjustjaks oli eelkõige ESTP liikmeskonna poliitiline mitmepalgelisus.[1] EKP andis objektiivselt õigesti negatiivse poliitilise hinnangu ESTP juhtkonnale, kes oma poliitilises praktikas abistas kodanlust fašismile pinda ette valmistada.. Kuid EKP kandis selle negatiivse poliitilise hinnangu kogu ESTP liikmeskonnale, kuigi selles parteis esines küllaltki arvukas fašismivastane pahempoolne fraktsioon. EKP koguni tähistas ESTP liikmeskonna poliitilist tegevust terminiga "sotsiaalfašism", mis juba oma poliitiliselt sisult on väär.

Tuleb märkida, et nimetatud EKP eksivaade esineb ka kõigis H.Pöögelmanni poolt majanduskriisi aastail kirjutatud fašismivastastes artiklites. Näiteks artiklis "Interventsiooni hädaohu vastu" nimetab ta ESTP pahempoolset tiiba otseselt "sotsiaalfaschistide "pahem tiib" Juhansonide ja Nigol Andreesenitega eesotsas"[2] (Ka Andreeseni ja Juhansoni vahel oli vahe-Juhansoni "pahempoolsus" oli tõepoolest demagoogiline).[3]

Kominterni kaasabil vabanes EKP oma eksivaadetest ESTP küsimuses ja see võimaldas talviia fašismivastaste jõudude ühendamise laiemale pinnale. Ka H.Pöögelmanni

---

1 O.K u u l i, Ühise võitluslipu alla, Tallinn, 1961, lk.155-162.

2 "Klassivõitlus" 1932, nr.141-142.

3 O.K u u l i, Ühise võitluslipu alla, lk.157.

töödes näeme alates 1934.a. diferentseeritud lähe nemist ESTP liikmeskonnale (näiteks artiklis"NSVL rahupoliitika ja Eesti")[1].

F a s i s t l i k u s t d i k t a t u u r i s t E e s t i s.

Raamatus "Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis" kirjutab H.Pöögelmann: "Pinnaks milles faschism Eestis idanes ja millest ta üles kasvas on seesama kapitalismi kriis,mis talle teistelgi kapitalistlikkudel maadel aluseks on, seesama kodanluse diktatuuri endiste parlamentlikude vormide pankrott, võimatus endisel viisil edasi valitseda."[2] H.Pöögelmann sidus fasismi kui kodanliku diktatuuri avalikult terroristliku vormi kujunemise Eestis seega kapitalismi üldkriisiga.

Käsitledes fasismi võimule tuleku protsessi,tõi H.Pöögelmann siin esile kaks omavahel riigivõimu pärast konkureerivat fasistlikku liikumist. Ühe

---

1 "Klassivõitlus" 1934,nr. 5.

2 Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk.3

fašistliku liikumise kandjaks oli Eesti suurkodanluse see osa, kes oli tihedais majanduslikes sidemeis Baltimaadel tegutseva Saksa finantskapitaliga. Tema põhikoosseisu moodustasid tööstus- ja pangaringkonnad. Ajalooliselt kujutasid need ringkonnad Eesti kodanluse nooremat osa. Nende poliitiliseks keskuseks kujunes kodanlikest kodusõjaveteranide koondistest välja kasvanud ülireaktsioonilине organisatsioon "Vabadussõjalaste Liit" -- hüüdnimega " vapsid ". Olles tihedais majanduslikes sidemeis Saksa kapitaliga, orienteerus see Eesti suurkodanluse osa oma välispoliitikas Saksamaale.[1]

Teise fašistliku liikumise põhijõuks oli maasuurkodanlus. Nende poliitilisteks keskusteks olid põllumeestekogud, keskerakond jt. tagurlikud poliitilised koondised. Maakodanluse eesotsas seisis K.Pätsi kildkond. Kuivõrd Eesti suurkodanluse see osa oli enam seotud Inglise-Ameerika kapitaliga, siis orienteerus ta oma välispoliitikas esialgu Inglismaale.[2]

Mõlemil fašistlikul liikumisel olid niisiis ühised klassijuured - Eesti suurkodanlus. Mõlemi fašistliku liikumise "peaülesandeks" oli, nagu selgitab H.Pöögelmann, revolutsioonilise liikumise

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis, lk. 8-9, 84, 92-94.

2 Sealsamas.

mahasurumine,kurnamise suurendamine, "ja seda mitte üksi tööliste ja kehvikute vaid isegi keskmikkude arvel,ning võimalikult rohkem kapitalistlikke kihte kurnamise saadustest osasaamisest eemale tõrjuda,et oma kapitalistiderühma suuri kasusid kindlustada."[1]

Kahe fašistliku liikumise esinemist seletas H.Pöögelmann kui fašismi Eesti omapära.[2]

Eestis fašistliku diktatuuri kehtestamise lõpuleviimise protsessi kirjeldas H.Pöögelmann (siin resümeeritult) järgmisena. Ta näitas,et kõigi kodanliku Eesti ühiskonna elualade mädasusest tõusis 1931.a.. poliitilisele areenile eelpool nimetatud "Vabadussõjalaste Liit" (vapsid). Vapsid orienteerusid oma parteiprogrammis natsismile Saksamaal ning olid viimase agentuuriks Eestis. "Vapsid "seadsid oma poliitiliseks ülesandeks Eesti ühiskonna ümberkorraldamise fašistlikel alustel riigivõimu ärakasutamise teel. Oma poliitilist programmi lootsid nad esialgu teostada kodanliku seaduslikkuse raamides ning kasutasid selleks poliitilist võitlust vabariigi põhiseaduse projekti ümber ning presidendi valimisi.

"Vapsid" arendasid ulatuslikku poliitilist demagoogiat ning saavutasid sellega esialgu märkimisväär-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk. 83-84.

2 Sealsamas,lk.83.

set edu. See avaldus näiteks selles,et nende poolt esitatud põhiseaduse projekti poolt hääletas 1933.a. juunis 70 protsenti valijaid.[1]

"Vapside " esialgset poliitilist edu seletas H.Pöögelmann järgmiste asjaoludega. "Vapside" edu soodustas kogu ühiskonada haaranud rahulolematus kehtiva korraga, mis avaldus umbusalduses "mitte ainult ühe või teise koalitsiooni vastu,vaid kõigi parlamendi parteide, üldse riigikogu vastu,sest ükski valitsus (ja neid vahetus 1932.a. tervelt neli - H.J.) ,, ükski koalitsioon,ükski parteide blokk polnud muud poliitikat ajanud, kui oma kitsa kildkonna huvide kaitse poliitikat."[2] "Vabadussõjalaste Liit " oli/aga poliitiline uustulnukas,kelle poliitilist praktikat veel ei tuntud. Ning lootuses,et see uustulnukas poliitilisel areenil suudab paremustada riigis majanduslikku ning poliitilist olukorda,toetasid teda paljudki,eeskätt väikekodanlus, kes lasi ennast pimestada "Vapside" poliitilisest demagoogiast.[3]

Sündmuste edasisel käsitlemisel H.Pöögelmann toob esile "vapside " poliitilise populaarsuse languse. Selle tunnistajaks oli tema toetajate hulgaline vänemine presidendi valismise kampaanias.[4]

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk. 18-19

2 Sealsamas,lk.15.

3 Sealsamas,lk.14-17.

4 Sealsamas,lk.21-22.

"Vapsid"" ,, kaotanud lootuse kodanliku seaduslikkuse raamides võimule tulla, otsustasid selle saavutada fašistliku riigipöörde teel. Ja kuivõrd neil oli poolehoidjaid sõjaväe ning "Kaitseliidu"" vanemas ohvitserkonnas, riigiteenistujate hulgas ning ka "omad löögirühmad olid organiseeritud,siis paistis vägivaldne võimuhaaramine võrdlemisi keregesti teostatav olevat."[1]

Riigivõimu haaramise katse "vapsidel" ei õnnestunud. "Hoolikalt ettevalmistatud löögiga," kirjutab H.Pöögelmann," tõmbas Pätsi valitsus neist kavatsusist risti läbi enne kui neid teostama saadi hakatagi. Nagu valitsus hiljem tõendas, pidi väljaastumine 12.märtsi (1934--H.J.) peale määratud olema."[2]

12.märtsil kuulutas võimulolev K.Pätsi valitsus välja sõjaseaduse, sõjavägede ülemjuhatajaks määrati J. Laidoner. Sellega loodi Päts--Laidoneri diktatuur, mida kodanlus nimetas "12.märtsi korraks.".[3]

H.Pöögelmann tõi ""12.märtsi korras"" esile järgmised fašismi iseloomulikud jooned: hitlerliku mustri järgi koostatud riigi põhiseadus, mis andis vabariigi presidendile diktaatorlikud volitused kõigis riigiküsimustes; riigiaparaadi edasine bürokrati-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk.22.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

seerimine ja sõjaväestamine kõrgemate ohvitseride valitsusasutuste etteotsa paigutamise teel; poliitilise tegevuse ja parteide (välja arvatud "Isa - maaliit" kui Päts-Laidoneri kliki partei) range keelustamine; ühiskonna ümberorganiseerimine n.n. kutsealaste kodade süsteemis "püstloodis" selleks et kustutada ühiskonna teadvusest ühiskonna jagunemine klassideks s.t. "ristloodis"; katse kindlustada kapitalismi kõikuvaid alustugesid avaliku terrori ja vägivalla abil, mis seaduspärasustati sõjaseaduse ja töölisvastase seadusandlusega. [1] Kõiki neid "12.märtsi korrale" iseloomulikke jooni üldistavalt kokku võttes, kirjutab H.Pöögelmann: "Ja see kord on -- faschism." [2]

Käsitledes kodanliku Eesti majanduselu fašistliku diktatuuri kahel esimesel võimuaastal, toob H.Pöögelmann siin esile seose ülemaailmse kapitalistliku majandussüsteemi olukorra paranemise ning Eesti majanduselu elavnemise vahel. Ta näitas kuivõrd vale oli Eesti kodanluse propaganda, mis püüdis majandusliku elavnemise Eestis kirjutada "12.märtsi korra" arvele. [3]

Majanduslik elavnemine Eestis, nagu H.Pöögelmann

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis, lk.2o-4o.

2 Sealsamas, lk.4o.

3 Sealsamas, lk.4o-62.

märgib, ei toonud töötavate hulkade olukorda mingit paranemist. Esitades kodanlikus Eestis avaldatud andmeid, tõestas H.Pöögelmann töörahva jätkuva relatiivse ning absoluutse vaesumise fašistliku korra tingimustes.[1]

H.Pöögelmann hindas kogu "12.märtsi korra" majanduslikku tegevust üldse perspektiivituks, "sest kõige laiemate töörahvahulkade ülemäärane kurnamine halvab rahvamajanduse arenemise võimalusedki."[2]

"12.märtsi korra " ajal tugevnes järsult kodanliku ideoloogia pealetung kõikidel vaimse elu aladel. "Pätsi faschistlik diktatuurivalitsus", kirjutab H.Pöögelmann," kuulutas usu riigi põhialuseks ja kiriku kõige tähtsamaks ühiskonna kasvatajaks."[3]

Mõistes hukka "12.märtsi korra" poliitikat ideoloogia valdkonnas, toob H.Pöögelmann esile selle kuidas viimane,levitades "rahvusterviklikuse" ja "rahvuse uuestisünni " kodanlik-natsionalistlikke ideid ja teooriaid,lülitas või sundis lülituma ajakirjandust,kirjandust,kunsti,teatrit,kooli ning kultuurhariduslikke organisatsioone fašistliku pro-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk. 4o-62.

2 Sealsamas,lk.62.

3 Sealsamas,lk.32.

propaganda ja agitatsiooni teenistusse, Kuid ta märgib seejuures,et vaatamata fašistliku diktatuuri survele jäivad nimekamad Eesti kirjanikud "nagu Fr.Tuglas, G.Suits, J.Semper,J.Barbarus... A.H.Tammsaare jt. - siiski tagasihoidlikult eemale ega hakanud fašismi-ebajumala preestriteks." [1]

Eesti ajaloo historiograafia seisukohalt tuleb märkida H.Pöögelmanni artiklit "Marurahvuslased revolutsiooni päranduse kallal."[2] Nimetatud artiklis paljastab ta "12.märtsi korra" teoreetikute ja ideoloogide katse võltsida revolutsiooniajalugu "nagu oleks 1905.a.kangelaslik võitlus <u>sellesama rahvusliku idee</u> all sündinud,mille all ja nimel <u>nemad</u> nüüd, tänapäev eesti rahvast "ühinema" kutsuvad, mille nimel ja lipu all Päts ja Laidoner 12.märtsil 1934 faschistliku riigipöörde toimanid ja nüüd faschistlikku diktatuuri teostavad."[3]

H.Pöögelmann analüüsis üksikasjaliselt ka "12. märtsi korra" sisepoliitilist olukorda. Siin toob ta esile fašistliku diktatuuri püüdluse tagajärjetuse "kodurahu" loomiseks Eestis. Endiselt valitses opositsioon kodanluse eri kihtide vahel,mis uues olukorras varjas oma tegevuse mitmesuguste seltside sildi taha. Teatud opositsiooni kehtiva korra suh-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n,Kaksaaastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk.3o.

2 "Klassivõitlus" 1935,nr.11.

3 Sealsamas,lk.16.

tes osutasid ka"vapsid ", kuigi mitte avalikult pärast nende poliitilise tegevuse keelustamist.

Igasuguse tagajärjeta jäi fašistliku diktatuuri püüdlus klassivõitluse likvideerimiseks Eestis. Fašistliku diktatuuri sellesuunalise tegevuse tagajärjetusele viitas kõige avalikumalt streikide ja nendest osavõtjate arvuline kasv. Oma olemuselt ,, nagu H.Pöögelmann näitab,, olid need streigid põhiliselt majanduslikul pinnal,kuid uus oli neis see, et streigid üksikuis vabrikus kasvasid kiiresti üle kogu antud tootmisharu hõlmavaiks streikideks. "See kinnitab veelkord," kirjutab H.Pöögelmann," et klassivõitlus e d a s i areneb,ühelt astmelt teisele,järjest kõrgemale astmele.[2]

Töölisklassi suhtumine "12.märtsi korda" oli täiesti eitav. Selle tõenduseks toob H.Pöögelmann ära 1936.a. toimunud ülemaalise töölisvanemate kongressi delegaatide avalduse vabariigi presidendile. Selles avalduses öeldi: "Meie oleme huvitatud sellest, et Eestist kaoksid igasugused faschistlikud püüded ja mustrid.Meie tahame elada vabade kodanikena". (H.Pöögelmanni allakriipsustus).[3]

---

1 H.Pöö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk. 62-82.

2 Sealsamas,lk. 82.

3 Sealsamas,lk.8o.

H.Pöögelmann käsitleb ka "12.märtsi korra" välispoliitilisi suhteid. Ta näitab,et Eesti kodanlus jätkas ja intensiivistas sel ajal oma Nõukogude Liidu vastast välispoliitikat.Eriti tihedat välispoliitilist koostööd arendas Eesti fašistlik diktatuur Poolaga. Ka sarnanes fašistlik diktatuur Eestis,nagu selgitab H.Pöögelmann, mitmeti fašistliku diktatuuriga Poolas. Kuid Eesti ja Poola välispoliitiline koostöö oli siiski ainult kattevarjuks Päts-Laidoneri klikile,kes püüdis "Varssavi kaudu... Eestit kõige sobivama hinna eest hitlerismi idapoliitika vankri aiste vahele rakendada." Praktiliselt tähendas see Eesti muutmist "hitlerismi sõjatallermaaks" ja sattumist edaspidi "üuesti saksa okupatsiooni alla",[1]

Eesti proletariaadi ette oli seatud ajaloolise ülesandena fašistliku diktatuuri kukutamine.H.Pöögelmanni ajaloolisi vaateid selgitavad ka tema poliitilised seisukohad selles küsimuses. Nii rõhutab H.Pöögelmann ,lähtudes Kominterni üleskutsest (1933.a.märtsis), vajadust koondada kõik Eestis olevad fašismivastased jõud ühiseks "rahvarindeks". Sellesse rahvarindesse tuli koondada, nagu H.Pöögelkirjutab:" peale linna ja maa töölishulkade...kõik kehvkihid linnast ja maalt...keskmikud asunikkude ja teiste töötavate maapidajate ridades...Ja eda-

---

1 H. P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk. lol.

si kõik need demokraatlikult mõtlejad kodanlised ringkonnad,kes praegu faschistliku diktatuuri valitsuse välispoliitika arengus Hitleri okupatsiooni hädaohu,s.o.eesti rahvusliku iseseisvuse hävingu hädaohtu näevad."[1] Esitatud tsitaat peegeldab ilmekalt H.Pöögelmanni objektiivset poliitilise situatsiooni ja nende klassijõudude,kes võisid moodustada fašismivastase rahvarinde,hindamist.

x x

x

Kokkuvõttes H.Pöögelmanni ajalookäsitlust,näeme,et ta esitas, analüüsis ja hindas tootlike jõudude ja tootmissuhete, majanduselu, poliitilise korra ,klassivõitluse ning ideoloogilise võitluse küsimusi Eesti ajaloost perioodil 1917.-1937.a.. Nii käsitles ta nõukogude võimu majanduslikku tegevust sotsialistliku majandussüsteemi alustes rajamisel 1917.-1918.a. ja 1919.a. . Analüüsides majanduselu kodanlikus Eestis,tõi ta esile selle erijooned ,mis tingisid Eesti majanduselu ebastabiilsuse kogu järg-

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk.1o5-1o6.

nevaks perioodiks pärast Tartu rahu. Seejuures näitab ta,et need majanduslikud ja poliitilised tingimused, millistesse sattus Eesti majandus-elu pärast kodanluse võitu klassisõjas,ei vasta-objektiivselt tema edasise arengu huvidele kogu järgneva ajajärgu jooksul.

Käsitledes poliitilise ja riikliku korra küsimusi,esitas H.Pöögelmann nõukogude võimu kehtestamise Eestis kui seaduspärase ühiskonna arenguprotsessi tulemuse. Eesti lahutamist Nõukogude Venemaast ning kodanliku diktatuuri väljakuulutamist Eesti iseseisvuse sildi all mõistis ta hukka kui Eesti kodanluse "õnnetu" avantüüri.[1] Eesti kodanliku diktatuuri iseloomu ja tema üha süveneva roiskumise seostab H.Pöögelmann otseselt tema ebastabiilse majandusliku alusega. Selle roiskumise tulemuseks oli fasistlik diktatuur Eestis.

Käsitledes klassivõitluse küsimusi,näitas H.Pöögelmann,et selle sisuks Eestis oli võitlus riigivõimu pärast. Seejuures iseloomustas ta kodalust kui klassi,kes oma kitsastes klassihuvides reetis üldrahvalikke huve.Käsitledes klassivõitluse majanduslikku,poliitilist ning ideoloogilist külge, tõi ta esile selle põhjusena kapitalistliku ühiskonna põhivastuolu - vastuolu töö ja

---

1 H. P(öö g e l m a n n), Kaks aastat rahvuspoliitikat Eestis, "Klassivõitlus" 1919,nr.11, lk.38.

ja kapitali vahel.

Revolutsioonilise töölisliikumise küsimusi käsitledes toob ta esile selle tõusud ja mõõnad,näitab tema olukorra ja taseme igal kodanliku Eesti arengu etapil. Seejuurest tõstab ta esile revolutsioonilise töölisliikumise eredamad leheküljed nagu seda oli tööliste 1.detsembri 1924.a. relvastatud ülestõus. Ka toob ta esile poliitiliste parteide osa revolutsioonilise töölisliikumise suunamisel.Nii märgib ta ära EKP avangardse osa,tema puudused töölisliikumise juhtimisel ning ka seda,et "Kahjuks oli E.Kommun.partei liiga nõrk 12.märtsi riigipööret takistama olgugi et ta teda õieti hindas ja otsekohe jõudusid tema vastu võitlemiseks koguma hakkas."[1]

H.Pöögelmann andis objektiivse hinnangu ka ESTP juhtkonna poliitilisele praktikale,kuid avaldas sneidsamu ekslike seisukohti ESTP liikmeskonna suhtes,mis esinesid EKP-s. Hiljem H. Pöögelmann-saga vabaneb sellest eksivaatest ning käsitleb fašimivastaseid jõude palju laiemal pinnal.

Teravalt mõistab H.Pöögelmann hukka kodanluse poolt töölisklassi ja kogu töörahva vastu rakendatud valget terrorit. H.Pöögelmanni sümpaatia kuulub jäägitult töölisklassile,kelle võitlust ta peab õigeks töölisklassi ajaloolise osa tõttu ühiskonnas.

---

1 H.P ö ö g e l m a n n, Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis,lk.3.

Ideoloogilist võitlust käsitledes näitab H.Pöögelmann seda kui klassivõitluse üht vormi,kui selpeegeldust. Nii mõistab ta hukka ka kodanliku Eesti ajalooteaduses esineva ajaloovõltsimise kodanluse klassihuvides. Nii kirjutab ta :" Ka eesti kodanline ajalookäsitus on vaid lausa kodanlise kurnamiskorra ülistus... Ka eesti kodanlised kirjanikud ja kodanlus üldse käsitavad ajalugu klassivõitluse sõjariistana töörahva vastu."[1]

H.Pöögelmann tõi esile ka mitme Eesti ajalooküsimuse seose rahvusvaheliste ajalooküsimustega. Nii toob ta esile,et "Esti kodanlik riik ,otse kõige ägedamates võitlustes kapitalistliku ilma ja Nõukogude süsteemi vahel ilmale sündis".[2] Eesti ajaloo hilisemaid etappe käsitledes tõi ta esile seose Eesti majanduse ning ülemaailmse kapitalistliku majandussüsteemi vahel. ning mitmed Eesti sisepoliitilised nähtused ,mis olid seotud rahvuvaheliste küsimustega ,näiteks Eesti ettevalmistuse Nõukogude Liidu vastaseks agressiooniks.

Eelpool nägime ka,et H.Pöögelmann periodiseeris Eesti ajalooküsimusi,püüdes seda viia teaduslikult põhjendatud alustele. Eesti kodanlikud ajaloolased

---

1 H. P ö ö g e l m a n n, Marurahvuslases revolutsiooni päranduse kallal","Klassivõitlus" 1935,nr.11, lk.14.

2 H. P ö ö g e l m a n n, Klassivõitluse ajalugu, lk.1o2.

käsitlesid Eesti ajalooküsimusi "kodanluse kitsastes klassihuvides" ning "kodanlike võimukandjate valitsemisaja järgi".[1] Eesti ajalooküsimuste periodiseerimine H.Pöögelmanni poolt,kuigi selles esineb mõningaid ebatäpsusi ja lahkuminekuid Nõukogude Eesti ajalooteaduse vaatekohtadest,oli siiski suureks sammuks edasi Eesti ajaloo teaduse marksistliku suuna arengus ja eesti ajalooteaduse arengus üldse.

H.Pöögelmanni käsitlust Eesti ajaloost analüüsides näeme,et ta käsitleb küsimusi, mida uurib marksistlik ajalooteadus. Neid küsimusi käsitles ta nende konkreetsetes tekke- ja arengutingimustesmvastastikuses seoses ja tingituses. H.Pöögelmanni ajalookäsitlust iseloomustab seega aastate 1917-1937 Eesti ajalooküsimuste käsitlemine ajaloolise materialismi seisukohalt.

---

1 J. S a a t, Eesti NSV ajaloo kapitalistliku formatsiooni periodiseerimisest , Eesti NSV ajaloo periodiseerimisest,Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut,Tallinn ,1954,lk.55.

L Õ P P S Õ N A

H.Pöögelmanni NSV Liidu ja Eesti ajalooteemalistest töödest näeme,et ta lähenes ja käsitles väga konkreetselt mineviku sündmusi. Nii käsitleb ta igat ajaloonähtust selles ajaloolises ümbruses, milles ta tekib,areneb või hävineb. Seejuures toob ta esile ajaloonähtuse seose ja vastastikkuse tingituse teda ümbritseva ajaloolise keskkonnaga.Üldistatult võib seega ütelda,et H.Pöögelmann käsitleb kõiki ajalooküsimusi historismi printsiibil.

Kogu ühiskonna ajaloolist arengut käsitleb H.Pöögelmann,nagu eelpool nägime, protsessina,milles toimivad teatud ühiskondlikud seaduspärasused. Selliseks seaduspärasuseks on H.Pöögelmanni ajalookäsitluses kogu ühiskonna arengu lähtumine materiaalsest tootmisest,majanduselust. Nii on tema vaadete kohaselt kapitalistlik tootmisviis kõigi kapitalistliku ühiskonna vastuolude allikaks. Seega toob ta välja tootlike jõudude ja tootmissuhete vastuolu kapitalismis.

Nimetatud kapitalistliku ühiskonna põhivastuolu baasil toimub klasside kokkupõrge ja areneb klassivõitlus. Klassivõitluse teema läbib punase joonena

kõiki ajaloonähtusi H.Pöögelmanni töödes. Selles klassivõitluses on riigivõim valitseva klassi organiks,mis surub maha teiste klasside vastupanu.Nii on tsaarivalitsus ja Eesti kodanlik diktatuur vägivalla vahendiks ekspluataatorite ning nõukogude võim proletariaadi diktatuuriks töörahva käes.Siit tuleneb ka revolutsiooni põhiküsimus - võitlus riigivõimu pärast, mida,nagu eelpool nägime, H.Pöögelmann väga konkreetselt toob esile.

H.Pöögelmanni töödest näeme,et töölisklass on kogu ühiskondliku progressi kandja. Kapitalismi tingimustes avaldub see klassivõitluses,sotsialismi tingimustes aga ülesehitustöös. Seejuures toob ta esile ka selle,et töölisklassi osa ühiskonnas on seda suurem,mida kõrgem on tema klassiteadlikkus. Töölisklassi poliitiline vilumatus aga põhjustab tema lüüasaamisi. Selle näiteks on 19o5- 19o7.a. revolutsioon ning kaksikvõimu tekkimine 1917.a. veebruarirevolutsioonis.

Erilist tähelepanu osutab H.Pöögelmann töölisklassi ja talurahva liidule,milles ta näeb edu panti töölisklassi võitluses ekspluataatorliku korra kukutamiseks ja sotsialismi ehitamiseks. Sellega näitab H.Pöögelmann ühtlasi rahvahulkade osa ajaloo loomisel.

Sotsialistlikku revolutsiooni käsitleb H.Pöögel -

mann kui proletaarse revolutsioonilise liikumise seaduspärast produkti. Klassivõitlus -see on H.Pöögelmanni käsitluses ühiskonna liikumapanev jõud ja tööliskiass selle kandja.Ning kapitalistliku ühiskonna vastuolu - vastuolu töö ja kapitali vahel on selle protsessi esilekutsujaks.

Üldistades H.Pöögelmanni ajaloolisi vaateid näeme,et neid iseloomustab ajalooküsimuste ajaloolis-materjalistlik käsitlusviis.

Ajaloolis-materjalistliku ajalookäsitluse seisukohtade esitamine mõnede Eesti ühiskonnaküsimuste käsitlemisel oli tähtis samm Eesti ajalooteaduse marksistliku suuna aluste rajamisel H.Pöögelmanni poolt Oktoobrirevolutsiooni - eelsel perioodil. Seda jätkas ta ka oma töödes Eesti ajalooperioodi 1917-1937 ajalooküsimuste käsitlemisel. Seetõttu tuleb H.Pöögelmanni töid hinnata kui väärtuslikku panust Eesti ajalooteaduse arengusse marksistliku ajalooteaduse suunas.

K a s u t a t u d k i r j a n d u s

L e n i n, V.I., Teosed,21 kd.

L e n i n, V.I., Teosed,32 kd.

K u u l i, O., Ühise võitluslipu alla,Tallinn, 1961.

L a i g n a, K., H.Pöögelmann ajaloolasena,ENSV Teaduste Akadeemia Toimetised, Ühiskonnateaduste sari,1958,nr.3.

M o o s b e r g, H. H.Pöögelmann 19o5.-19o7.a.revolutsioonis,TRÜ Toimetised,Eesti NSV ajaloo küsimusi,vihik 87,Tartu, 196o.

-"- Eesti revolutsioonilise liikumise ajaloo uurimisest NSV Liidus aastail 1918- 1937, TRÜ Toimetised, Eesti NSV ajaloo küsimusi II,vihik 143, Tartu ,1961

P ö ö g e l m a n n,H. Pildid Tallinna minevikust,"Teataja" nr.1o7,28o,281, 19.mail,17.,18., 3o., 31.detsembril 19o4. Tallinn.

-"- Mis Jaan Tõnisson sotsiaaldemokraatiast arvab, "Elu ja võitlus" Peterburi ,19o7.

-"- Poliitilised parteid ja klassivõitlus, "Elu ja võitlus",Peterburi,19o7.

-"- Ajaleht kui agiteerija,"Uus Ilm" nr.5o.12.detsembril 1913,New York.

-"- Rahvavalitsus, "Tööline"nr.18,24. detsember 1918, Tallinn.

-"- Eesti tulevik,Peterburis,1918.

P ö ö g e l m a n n,H.,	Mis vaheajal sündis,Teejuhiks sõjavangist tagasitulijatele, Peterburi,1918.
-"-	Karl Marxi mälestuseks,Peterburis,1918.
-"-	Ääremärkused Venemaa kommunistlise partei programmi juurde, Peterburi,1918.
-"-	Parteitöö ja riikliku tegevuse vahekorrast,"Klassivõitlus"1919, nr.8.
-"-	Revolutsiooni käänuteed ja õige põhijoon,"Klassivõitlus"1919, nr.9.
-"-	Elav surnukeha,"Klassivõitlus" 1919,nr.1o.
-"-	Ajalooline materialismus Venemaa revolutsioonis,"Klassivõitlus" 1919,nr.11.
-"-	Kaks aastat rahvuspoliitikat, "Klassivõitlus" 1919,nr.11.
-"-	Mõned põhijooned majanduslise elu korraldamisest Eesti töörahva vabariigis,Peterburis,1919.
-"-	Pärast sõda,"Klassivõitlus" 192o,nr.1/2.
-"-	Friedrich Engels,"Klassivõitlus" 192o,nr.6-11.
-"-	Revolutsiooni majanduslised tagatised,"Klassivõitlus"192o, nr.6-11.
-"-	Kommunistlise Internatsionaali 2.kongress, "Klassivõitlus"192o, nr.6-11.
-"-	Punane laine Eestis tõuseb, "Klassivõitlus" 1921,nr.1/2.
-"-	Valged verekoerad ja neile kaasa irvitajad,Peterburi,1921.

P ö ö g e l m a n n,H.,	Isborsk (Irboska),Peterburi, 1922.
-"-	Viktor Kingissepp,"Klassivõitlus" 1922,nr.4-5.
-"-	Pariisi Kommuuna 50.aastapäevaks,Peterburi,1922.
-"-	Vilhelm Liebknecht,"Klassivõitlus" 1925,nr.6-8.
-"-	Karm saatus,"Klassivõitlus" 1925,nr.45.
-"-	Ferdinand Lasalle,"Klassivõitlus" 1925,nr.54-55.
-"-	Talurahva laen,"Klassivõitlus" 1925,nr.58.
-"-	Järjekordne rüüstamine Eestis. Jaan Kreuks tapetud,"Klassivõitlus"1925,nr.111-112.
-"-	Viis aastat,"Klassivõitlus" 1926,nr.73.
-"-	Üheksandaks aastapäevaks,"Klassivõitlus"1926,nr.73.
-"-	Veebruarirevolutsioo Tallinnas, "Proletaarne Revolutsioon Eestis" 1928,nr.4.
-"-	Klassivõitluse ajalugu,Leningrad,1928.
-"-	Marksismi võltsijate vastu, "Klassivõitlus" 1928,nr.94-95.
-"-	Faschism tungib avalikult peale,"Klassivõitlus" 1932,nr. 139/140.
-"-	Sotsfaschistide põhivale vastu, "Klassivõitlus" 1932,139/140.
-"-	Valge Eesti ja Oktoobri XV aastapäev,"Klassivõitlus"1932, 148/149.
-"-	Majandusline kriis Eestis, Leningrad,1932.

P ö ö g e l m a n n, H., Kirjanduses,"Klassivõitlus" 1932,nr.145-146.

-"- Sotsfaschistide osa faschistide võidus Eestis,"Klassivõitlus" 1933,nr.158.

-"- Maha hitlerism! Elagu faschism! "Klassivõitlus"1933,nr.159.

-"- Stabilisatsiooni lõpp ja majandusline kriis Eestis, "Klassivõitlus"1933,nr.159.

-"- Saaremaa ülestõusu kangelaste mälestuseks,Saarterahva revolutsioon,Leningrad,1934.

"- Mälestusi Kominterni asutamise kongrssilt,"Klassivõitlus" 1934,nr.2.

-"- Kaks teed,"Klassivõitlus"1934, nr,2.

-"- Marurahvuslased revolutsiooni päranduse kallal,"Klassivõitlus" 1935,nr.11.

- "- Suur aasta, "Klassivõitlus" 1936,nr.1.

-"- Kaks aastat faschistlikku diktatuuri Eestis ,Leningrad, 1936.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, Eesti NSV ajaloo periodiseerimisest, Tallinn,1954.

Резюме.

В данной дипломной работе проанализированы исторические взгляды выдающегося эстонского коммуниста Ханса Пёёгельмана.

До сих пор деятельность Пёёгельмана наиболее широко освещена была в статьях проф. Н. Моозвегда „Х. Пёёгельман в революции 1905-1907 г" и „Об исследованиях революционного движения Эстонии в СССР в 1918-1937 годы"

Х. Пёёгельман родился 30 декабря 1875 году в семье мелкого крестьянина Вильяндийского уезда. В 1892 г. окончил Эстонскую Александровскую школу и работал затем школьным учителем, почтовым служащим и журналистом.

В 1903-1905 г.г. Х. Пёёгельман учился в Лейпциге в Торговом институте. Во время учёбы в Германии тесно соприкасался Х. Пёёгельман с германским рабочим

движением и с учением К. Маркса и Ф. Энгельса. Под этим влиянием сложилось марксистское мировоззрение и он становится пламенным революционером. Х. Пёёльман был видным деятелем Коммунистической партии Эстонии и членом Исполнительного комитета Коминтерна.

Уже во время революции 1905-1907 годов Х. Пёёльман писал статьи, в которых он освещал некоторые вопросы истории эстонского общества. Статьи Х. Пёёльмана являлись проводниками идей марксизма при рассматривании истории Эстонии.

Основную часть работ написанную Х. Пёёльманом было написано 1918-1937 годы. В них он освещает вопросы истории эстонского, русского и международного рабочего движения. Большая часть работ освещает в первую очередь вопросы истории в годы 1917-1937.

В данной работе проанализированы исторические взгляды

в двух вопросах - в объёме истории СССР и истории Эстонии (1917 - 1937 гг) Основное внимание в работе уделено последней теме, в которой автор старался раскрыть влияние с историческими взглядами Х. Пёёльмана и марксистское освещение истории Эстонии (развитого им.

Вопросы истории СССР Х. Пёёльман рассматривает наиболее полно в книге „ История классовой борьбы". Как указывает заглавие книги Х. Пёёльман освещает вопросы Эстонской и русской истории революционного рабочего движения начиная со второй половины XIX века.

Толкателем развития общества в экспликативном учении Х. Пёёльмана является противоречия между производительными силами и производственными отношениями. На этой основе возник в России новый метод производства - капиталистический метод, который вы-

вал освобождение крестьян от крепостничества.

Раскрывая развитие капитализма, Х. Гёёльман указывает на противоречия между трудом и капиталом, как на ядро классовой борьбы пролетариата. Всё хозяйственное и внутриполитическое положение России привело закономерно и неминуемо к революции 1905-1907 гг. Основной причиной поражения рабочих в революции 1905-1907 годов Х. Гёёльман считает отсутствие союза между рабочим классом и крестьянством. Но поражение рабочего класса учило его бороться и побеждать в следующих революциях.

Возникновение и развитие монополистического капитализма в России освещает Х. Гёёльман как предпосылку к возникновению и развитию экономики, что и привело Россию к революции.

Первую мировую войну Х. Гёёльман освещает как продукт

империалистических противоречий великодержавных государств, что в свою очередь ускорит приближение революции. Здесь Х. Пёльман исходит из ленинского определения империализма как высшей стадии развития капитализма.

В марте 1917 г. совершилась февральская революция. Освещая образование двоевластия, Х. Пёльман отмечает политическую неопытность рабочего класса, в результате чего явилась слабость Петроградского совета.

Октябрьскую революцию освещает Х. Пёльман как закономерный результат русского пролетарского революционного развития. Например, в артикле: „Исторический материализм в русской революции" он отмечает правильность и дальновидность марксизма. Он отмечает 3 пункта. Это: 1). мировая война кончится революцией, 2). революция перерастёт

в социалистическую (революцию, 3). образуются новые национальные государства. И в этом, что после Октябрьской революции образовали правительство люди, которые в своём мировоззрении проникли в исторический материализм, видит он верность марксизма.

В периоде после Октябрьской революции Х. Пёльман освещает вопросы истории гражданской войны и экономической политики. Большое внимание Х. Пёльман уделяет союзу рабочего класса с крестьянством. В правильных отношениях союза рабочего класса и крестьянства он видит основу успеха в укреплении социалистической экономики.

Нарушение союза связывает он возникающие недостатки в социалистическом строительстве.

Обширнее освещает Х. Пёльман и вопросы истории коммунистической партии. Он остро осуждает всякую фракционную деятельность в

/лядах партии.

Освещая вопросы истории СССР, Х. Пёёльман находится твёрдо на основах марксизма-ленинизма и защищает это в своих работах как в вопросах социалистического строительства, так и внутрипартийных вопросах. Из истории Эстонии 1917-1937 годы Х. Пёёльман проанализировал отношения производительных сил и производственных отношений, экономику, политический строй, классовую борьбу. Он освещает политическую и экономическую деятельность советской власти в 1917-1918 годах и в 1919 году в Эстонии. Анализируя экономику буржуазной Эстонии, он отмечает её особенности, которые обусловливали нестабильность экономики на весь последующий период после Тартуского мира. При этом показывает он, что эти экономические и политические условия, в которые попала экономика Эстонии после победы буржуазии в классовой войне, не

отвечали объективно интересам его дальнейшего развития.

Освещая вопросы политического и государственного строя, Х. Пёёгельман отмечает установление советской власти в Эстонии как результат закономерного развития общества. Он отрицает отделение Эстонии от Советской России, установление буржуазной диктатуры под эгидой самостоятельности, как "удачную" авантюру буржуазии Эстонии. Тяжесть буржуазной диктатуры Эстонии К. Пёёгельман связывает с нестабильностью экономики.

Освещая вопросы классовой борьбы, Х. Пёёгельман отмечает, что содержанием её являлась борьба за власть. При этом он характеризует буржуазию как класс, который со своими ограниченными классовыми интересами предал общенародные интересы. Освещая экономические, политические и идео-

лонические факторы классовой борьбы в Эстонии, он отметил причину этого - главное противоречия капиталистического общества - противоречия между трудом и капиталом.

Освещая вопросы революционного рабочего движения, он отмечает его успехи и ошибки, показывает его уровень на каждом этапе буржуазной диктатуры. Так показывает он, что исходя из главного противоречия общества, превратилось рабочее движение в Эстонии в вооружённое восстание 1 декабря 1924 года. Новый подъём революционного рабочего движения начинается снова в 1929 году, в связи с новым экономическим кризисом.

Так же он отмечает роль политических партий в революционном рабочем движении Эстонии. Отмечает авангардную роль КП Эстонии, её ошибки в руководстве рабочим движением и то, что КП Эстонии была слишком слаба, чтобы препятствовать установлению фашист-

ской диктатуры в Эстонии
12 марта 1934 г.

Х. Пёёгельман остро осуждает в своих работах белый террор, применяемый буржуазией, что военные законы были введены в закон. По отношению военного закона говорит Х. Пёёгельман, что этот закон защищало буржуазную диктатуру несколько лучше, чем любой другой закон, но буржуазии Эстонии нужна была внешняя форма для оправдания террора против рабочих.

Идеалистическую борьбу Х. Пёёгельман освещает как отражение классовой борьбы. Он говорит, например, что буржуазия извращает историю в своих интересах, классовых, и применяет это как оружие против трудящихся. Вообще Х. Рёёгельман считал в буржуазной истории одним из распространённых методов извращение истории.

Х. Пёёгельман освещал исто-

рические события Эстонии в связи с международными вопросами истории. Он отмечает то, что буржуазная эстония образовалась в борьбе капиталистического мира с советским государством. Эстонское буржуазное государство возникло в результате нападения интервентов на Советскую Россию.

Х. Пёёгельман периодизировал и вопросы истории Эстонии, стараясь произвести эту периодизацию на основах исторического марксизма. Эстонские буржуазные историки освещали вопросы истории Эстонии в узких буржуазных интересах и по годам правления буржуазных властителей. Периодизация истории Эстонии, хотя там и есть некоторая неточность, была большим шагом вперёд в развитии марксистской истории и эстонской истории вообще.

Х. Пёёгельман освещает все исторические вопросы в связи с конкретными условиями их возникновения и исчезновения.

При этом отмечает историческую связь и исторические условия, окружающие данное историческое событие.

Обобщая исторические взгляды Х. Пёгельмана, можем сказать, что их характеризует освещение им исторических вопросов с позиции исторического материализма.